

Mokslo Lietuva

KURIAMAS ETIKOS KODEKSAS

VYKDOMAS
NAUJAS
PROJEKTAS

■ 6, 7 p.

■ 15 p.

■ 8, 9 p. Įteikta Kalbos premija ■ 14 p. Vartokime įvardžiutes formas

Nr. 11(433)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

L

Rimas NORVAIŠA

ietuvos mokslo sistema ir akademinė bendruomenė sprendžia problemas, kurios nėra svetimos pasaulio akademinėi bendruomenei. Savaitraštyje *Atgimimas* 2008 m. liepos 4–10 d. Nr. 26 (994) paskelbtas Tarptautinės matematikų sąjungos atliktas tyrimas *Citavimo statistika* ir spaudos pranešimas, kuriuo pasaulio akademinė bendruomenė perspėjama dėl perdėto pasiklojimo bibliometriniais mokslo darbų vertinimais. Panašūs tyrimai ir perspėjimai nuolat kartojasi. Įvairiuose pasaulio mokslo bendruomenės informaciniuose leidiniuose pasklido naujo ES finansuojamo tyrimo rezultatų komentarai. Žurnalas *Public Library of Science (PLoS) ONE* 2010 m. balandžio 21 d. paskelbė D. Fanelli atlikto tyrimo rezultatus, rodančius, kad didėjanti konkurencija ir būtinybė publikuoti kuo daugiau tyrimų gali turėti įtakos tyrimų kokybei, nes mokslininkas priverstas bet kuria kaina gauti „publikuotiną“ rezultatą (angl. *publish or perish*).

POŽIŪRIS Į MOKSLĄ IR AKADEMINĖS VEIKLOS VERTINIMAS

Mokslo darbų vertinimo problemos – tik geriausiai matoma mokslo sistemos problemų ledkalnio viršukalnė. Šiame straipsnyje apžvelgiamos mūsų nuomone, svarbiausios Lietuvai problemos ir būdai, kaip siekiama jas spręsti užsienyje. Be to, bandoma suformuluoti tas veiklos kryptis, kuriomis turėtų rūpintis mūsų akademinė bendruomenė. Kadangi mokslo vertinimas priklauso nuo požiūrio į mokslą, aptartina mokslo samprata.

Kas yra mokslas?

Svarbios dvi sąvokos *mokslas* reikšmės. Pirmą, mokslas – socialinė institucija, apimanti mokslinę veiklą vykdančių žmonių bendruomenę, turinčią savą socialinę ir ekonominę struktūrą. Mokslą kaip instituciją sudaro ne tik mokslininkai, akademinės draugijos, mokslo institutai ir universitetai, bet ir mokslininkų mąstymo būdas, įpročiai, tradicijos. Tai sritis, kurią tiria mokslo sociologija. Mokslas kaip socialinė institucija toliau aptariamas kaip mokslo politikos tyrimų objektas.

Kitu požiūriu mokslas yra žmonių intelektinė veikla, kurios tikslas – suprasti ir paaiškinti tikrovės reiškinius. Nuo kitų panašų tikslą turinčių intelektualinės veiklos sričių (meno, religijos) mokslas skiriasi savo metodais. Siekiant objektyvių žinių apie tikrovės reiškinius, moksliniai tyrimai grindžiami racionaliais samprotavimais, stebėjimais ir eksperimentais. Taigi mokslas apibūdinamas

■ Nukelta į 4 p.

Paminklo Vytautui Didžiajam atidengimo iškilmės Marijampolėje gegužės 22 dieną prasidėjo Šv. Mišiomis Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje. Nuo Rygiškių Jono gimnazijos iškilminga eisena, kurios priekyje jojo raiteliai, o karieta važiuojo kaip kunigaikštis apsirekęs aktorius Tomas Vaisieta, pajudėjo miesto centro ir Vytauto Didžiojo parko link. Ten griausmasvaidys Tomas Vaisieta pradėjo iškilmę prie atidengiamo paminklo. Suskambo bažnyčių varpai – gal kvietė į pamaldas, o gal tai buvo sveikinimas paminklui ir šventės dalyviams.

Devynių metrų aukščio paminklas su Vytauto Didžiojo figūra ant žirgo išskobta iš granito. Paminklo autoriaus skulptoriaus Juliaus Narušio tvirtinimu, svarbiausias jo siekis – kad paminklas būtų lietuviškos dvasios ir pakaktų didybės. Regis, su šiuo siekiu susidorota.

Kaip Lietuva puošė šalį Vytautais

Nuo šiol Lietuvoje yra 29 paminklai Lietuvos Didžiajam kunigaikščiui Vytautui, stovintys įvairiose Lietuvos vietovėse, pradedant nuo Ažuolų Būdos ir baigiant Vyžuonomis. Seniausieji pastatyti Betygaloje (skulptorius Petras Aleksandravičius), Jurbarke (Vincas Grybas), Kudirkos Naumiestyje prie Širvintos upės tilto, Kvėdarnoje, Lygumuose, Luokėje, Pabiržėje, Radviliškyje (atstatytas obeliskas), Reškutėnuose, Rizgūnuose, Vadaktuose, Veliuonoje ir Viekšniuose. Nevienoda jų meninė vertė ir kūrėjų užmojis, bet visi jie buvo pastatyti 1930 m., Lietuvai minint 500-ąsias didžiojo kunigaikščio Vytauto mirties metines. Kol kas jauniausias paminklas Vytautui atsistojo į jam skirtą vietą Marijampolėje Vytauto parke. Tiesa, šio paminklo iniciatoriams ir skulptoriui Julijui Narušiu ant kulnų mina vilniečiai: susikūrusi iniciatyvinė grupė Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms pagal skulptoriaus Gedimino Karaliaus projektą Vilniaus pilių teritorijoje siekia pastatyti paminklą Vytautui.

Veikiausiai atsitiks taip, kad 30-uojų paminklu Vytautui taps ne vilniečių, bet Raižių totorių dovana Vytautui ir Lietuvai. Totoriai birželio 26 dieną ketina atidengti paminklą savo geradariui Vytautui Raižių kaime Alytaus rajone. Šio 5 m aukščio paminklo autorius – vilnietis skulptorius Jonas Jagėla.

Marijampolėje Vytauto Didžiojo parke atidengta skulptūra Lietuvos Didžiajam kunigaikščiui Vytautui (skulptorius Julius Narušis)

Vytautas Didysis atėjęs į Marijampolę

Kaip čia nepaminėti savaip unikalios Vyžuonų miestelio Utenos rajone paminklo Vytautui istorijos. Artėjant 500-osioms Vytauto mirties metinėms 1930 m., trys Vyžuonų paaugliai, gandydami galvius, sumanė savo sukurtuoju paminklu pagerbti didįjį kunigaikštį. Tačiau ligi jubiliejaus savo sumanymo įgyvendinti nespėjo – ant Kartuvių kalno paminklą

pastatė 1931 metais. Tų vaikinukų pavardės – Stasys Gučius, Kostas Saladžius ir Pranas Zabulionis. Ar tai ne tikrasis iš tautos gelmių kylantis Vytauto vardo įprasminimas? Vaikinukų pastatytasis paminklas restauruotas 1987 metais.

Nuo 1930-ųjų iki Antrojo pasaulinio karo pradžios Lietuva pastatė apie 50 paminklų Vytautui

Didžiajam. Maža to, šis vardas įprasminamas Vytauto Didžiojo universiteto ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus pavadinimuose. Ką beveik per tą patį 20 nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metų padarė mūsų karta? Atstatė V. Grybo neišlikusį paminklą Vytautui Kaune, pastatė naują paminklą Vytautui

■ Nukelta į 13 p.

IŠ BIBLIOTEKŲ GYVENIMO

Mums ir ateinantiems...

Povilas SAUDARGAS

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje šių metų balandžio 26–gegužės 13 d. veiks paroda *Bibliotekos geradariai*. Prisiminkime ilgametę bibliotekos fondų plėtros istoriją. Galima pagrįstai teigti, kad bibliotekos fondai buvo įkurti ir pildomi geradarių: bibliofilų, fundatorių, įvairių institucijų gera valia ir pastangomis. Bibliotekos kūrimosi ištakas galima skaičiuoti nuo 1557 m., kai buvo įkurta Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteka. Unikalus jos fondai 1941 m. gera valia, saugant nuo sovietų sunaikinimo, buvo perduoti besikuriančiai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai. Jos pagrindą ir neįkainojamą vertę iki šiol lemia didžiojo Vilniaus piliečio, garsaus advokato, visuomenės veikėjo ir bibliofilo, tautinės tolerancijos puoselėtojo Tado Vrublevskio sukurta biblioteka. Į ją pavyzdžiai žiūrėjo ir norėjo „priglausti“ Vilniaus universiteto vadovybė, tačiau

T. Vrublevskis savo testamente skelbė, kad Biblioteka yra nedaloma, priklauso Vilniaus miesto visuomenei ir čia turi būti amžinai. Jo geros valios nedrįso ignoruoti Lenkijos valdžia. Biblioteka tapo kultūros ir informacijos centru, geriausiai tvarkoma ir visiems prieinama biblioteka Vilniaus krašte. Į Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos spaudinių, rankraščių ir kitų dokumentų fondus įsiliejo Vilniaus mokslo bičiulių, Lietuvos kariuomenės ir kitos smulkesnės bibliotekos. Po Antrojo pasaulinio karo atsirado begalės „beglobių“ knygų. Ir iki šiol trūksta supratimo, kad reikia prisiminti ir deramai paminėti tuos, kurie po Mokslų akademijos bibliotekos stogu telkė knygas ir rūpinosi jomis. Sugrįžusi į lenkų okupuotą Vilnių, Lietuvos valdžia rūpinosi kultūros paminklų ir bibliotekų apsauga. Buvo sudaryta speciali komisija, kuri nepaliko likimo specialiai be savininkų likusių stambių knygų rinkinių. Ypač nukentėjo dvarų bibliotekos, dalis jų išgrobstyta ar sunaikinta. Komisijos nariai aplankė daugiau nei 500 dvarų, rado 7 vertingas bibliotekas. Dalis jų atgabenta į Valstybinę Vrublevskių biblioteką. Jos darbuotojai pasitelkė bedarbius inteligentus, kad šios vertybės kuo greičiau pasiektų skaitytojus. Vilniaus lietuvių dienraštis *Vilniaus balsas* 1940 m. sausio 14 d. (Nr. 14) rašė, kad Valstybinė Vrublevskių biblioteka pertvarkoma „naujais lietuviškais pagrindais“. Šių dienų tamsybių apaštalai, skelbdami bibliotekų optimizavimo ir modernizavimo naują erą, priekaištuoja Lietuvos MA bibliotekai, kad ji prisigrobė svetimą turtą, kurį turėtų grąžinti tikriesiems savininkams. Kur galima būtų rasti visiems matomos informacijos apie prof. Povilo Pakarklio, akad. Juozo Jurginio organizuotą ekspediciją į Karaliaučiaus ir Klaipėdos kraštą. Dar smilkstant karo laužams, tiesiogine prasme jie traukė vertingiausias knygas, rinko iš apleistų rūmų griuvėsių, dvarų ir sodybų. Nepaisė Rusijos atsiųstų emisarų, norėjusių pasisavinti karo trofėjus. Vokietijos institucijos, archyvai, bibliotekos vertina šios ekspedicijos pastangas, rėmė bibliotekos pastangas restauruoti ir skelbti išsaugotą kultūros paveldą. Kiek Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos pastangomis jau paskelbta Lietuvos istorijos, etnografijos, leksikografijos ir kitų lituanistinių šaltinių? Apie tai žino tik keli specialistai. Žymiausia Mažosios

Mykolo Giedraičio dovanotos knygos parodoje LMAB 2009 m.

Lietuvos kultūrinio paveldo istorijos klodų tyrėja, habil. dr. Ingė Lukšaitė pripažino, kad pažinimo džiaugsmo, smalsumo godulystę ir orientaciją į pačią aukščiausią žvaigždę rado Pretorijaus ir Volano raštuose. Jos parengtas M. Pretorijaus trijų tomų fundamentalus veikalas *Prūsijos įdomybės arba Prūsijos regyklos* yra minėtos ekspedicijos pastangų atskleidimas mums ir pasauliui, atsvara istoriniam ir kultūriniam naikinimui. Tokių veikalų sąrašas būtų labai ilgas – jis žinomas išsprusiam *Mokslo Lietuvos* skaitytojui. Kodėl nauji funkcionieriai bando naikinti pagrindus, ant kurių stovi mūsų kultūra ir ilgus amžius kauptos vertybės? Pats laikas remti ir skatinti naujos bibliotekos vadovybės pastangas įkurti Knygos muziejų, kuriame visuo-

This book is presented by
MICHAŁ GIEDROYĆ
to
Vrublevskiai Library

M. Giedraičio ekslibrisas su dedikacija
Vrublevskių bibliotekai

menei būtų parodyti unikalūs turtais, pagerbti tie, kurie juos kaupė, puoselėjo ir dovanojo mums, mūsų vaikams ir visiems ateinantiems...

Turime ir tvirtą būsimą statinio pamatą. 2009 m. pasirodė Elenos Stasiukaitienės (deja, buvusios darbuotojos) bibliografijos rodyklė *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. Paveldas ir raida, 1557–2007*. Ji atspindi visas paveldėtas ir įgytas bibliotekas, spaudinių rinkinius ir kolekcijas. Rodyklė fiksuoja Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos raidą nuo jos įkūrimo 1941 m., veiklos ir fondų turinį, ikonografijos medžiagą.

Šis trumpas ekskursas sudaro prie-

laidas grįžti prie minėtos parodos intencijos ir idėjos. Geradarių buvo ir, tikimės, visada bus. Parodoje eksponuoti 2005–2009 metais dovanotų knygų vertingiausi, įdomiausi ir unikaliausi egzemplioriai. Parodos organizatoriai pasirinko 7 dovanotų kolekcijų knygas. Atrinkta iš Lietuvos mokslų akademijos narių Vytauto Gudelio, Juozo Bulavo dovanotų bibliotekų knygos, taip pat mokslų akademijos narės Reginos Kulikauskienės ir doc. Prano Kulikausko šeimos dovanotos kolekcijos. Ypatingos dovanos gautos iš Marijonų vienuolijos bibliotekos Romoje (2007 m. gauta per 1000 egz. knygų ir 55 pavadinimų 500 komplektai periodinių leidinių) ir LDK kunigaikščių palikuonių Mykolo Giedraičio ir jo šeimos dovanota kolekcija (2009 m. gauta per 1100 egz. knygų ir kitų spaudinių), ypatingą vertę turi dovanoti rankraščiai, nuolat gaunamos siuntos iš Kembridžo). Parodą praturtino ir papildė netikėta dovana – iš Oksfordo atkeliavo Mykolo Giedraičio prisiminimų knyga anglų kalba *Ant kraterio krašto. Šeimos kelionės epas per karo meto Rusiją* (Michał Giedroyć „Crater's edage“, London, 199 p.). Memuaruose aprašyta šeimos istorija, tragiški įvykiai, 1939 m. Raudonajai armijai įsiveržus į Lenkijos teritoriją Vakarų Baltarusijoje, šeimos tremtis į Sibirą. Laimingų atsitiktinumų virtinė – balansuojant ant ugnikalnio krašto – atvedė į kurią antifašistinę lenkų generolo Vladislavo Anderso armiją, kuri iš Sovietų Sąjungos persikėlė į Iraną. Klajonių kelias per Artimuosius rytus vedė į Didžiąją Britaniją, kuri tapo antrąja tėvyne. M. Giedraitis tikisi, kad Vrublevskių biblioteka talkininkaus verčiant knygą į lietuvių kalbą ir ras tinkamą leidėją. Reikia tikėtis geranorių paramos atliekant tokią garbingą misiją. Su šiomis kolekcijomis skaitytojai galėjo susipažinti parodose atvirose lentynose, kai buvo eksponuoti visi gauti leidiniai. Dabartinėje parodoje demonstruoti tik „perliukai“, vertingiausias ir puikiausiai išleistas istorinės, heraldikos, lituanistinio paveldo ir kitų mokslų knygos.

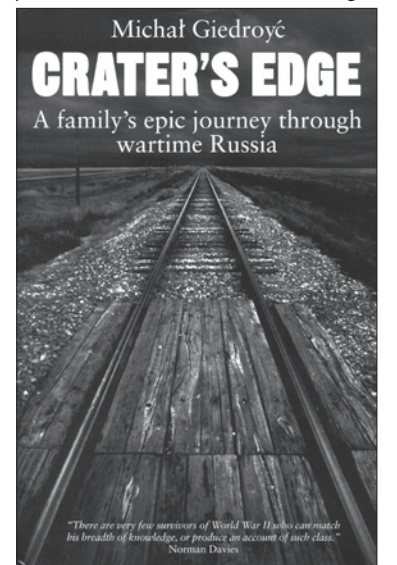
Nedidelius rinkinius dovanojo Lietuvos archeologas Vytautas Daugudis ir egzodo rašytoja Alė Rūta (Elena Nakaitė-Arbiene). Rašytojos Alės Rūtos dovanos (gauta tik 20 egz.) pažymėtos lietuvių autorių autografais. Poetas, akademikas Justinas Marcinkevičius dova-

nodamas poezijos rinkinį *Lopšinė giminei ir motinai* užrašė „Didžiai gerbiama Poniai Alei Rūtai – džiaugdamasis mūsų susitikimu, už Jūsų dėmesį, jautrumą ir gerumą, dėkodamas – nuoširdžiai“. Justinas Marcinkevičius. 1992 m. gruodžio 9 d.“

Džiaugdamiesi ir didžiudamiesi tais žmonėmis, kurie praturtino jau siekiančius keturis milijonus bibliotekos fondus, priversti įpinti minorinių gaidų. Gana gausus sąrašas, rodantis prarastus turtais ir vertybes, kurios pateko į privačias rankas ar visai dingo nežinomybės upėje Letoje. Amžina bibliotekų finansinė negalia ir valdžios antikultūrinė politika nuskurdino mus ir tuos, kurie ateis po mūsų. Bibliotekai reikėjo rinktis: lopyti kiaurą stogą ir keisti vėjo perpučiamus langus ar įsigyti vertingas kolekcijas. Apie specialų finansavimą, kultūros ir mokslo paveldo komplektavimą per valdžios malonę ir geradarystę neteko girdėti. Paminėsiu tik kažkur nukeliavusių unikalią teisės istoriko Vytauto Raudeliūno biblioteką. Žmogus visą gyvenimą skriaudė save ir šeimai, sukauptė neįkainojamą Lietuvos kultūros, istorijos ir teisės literatūros biblioteką, norėjo, kad ji būtų visiems naudinga. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka neturėjo galimybių jos įsigyti. Netgi Mokslų akademijos nario korespondento J. Bulavo asmeninė biblioteka pateko žinomam antikvaro savininkui Kaune, o Mokslų akademijos biblioteka gavo tik 100 egz., matyt, didesnės paklausos neturinčių mokslinių knygų. Reikėtų platesnės diskusijos apie niekam „nereikalingų“ šeimos bibliotekų likimą. Vaikams ir anūkams lyg ir užtektų interneto, virtualių informacinių vertybių. Tačiau kultūriniai ir informaciniai poreikiai, interesai yra nenuspėjami, ir niekas negali pasakyti, kokie bus pagrindiniai skaitymo motyvai ir kokios vertybinės orientacijos juos nulems. Šiandien tik smagų juoką sukelia vieno garbaus profesoriaus prognozė, kad spausdintos knygos – Gutenberg epocha – pasibaigs XX a. devintajame dešimtmetyje. Kultūriniai nuosmukiai ir krizės prasideda ir pasibaigia, apie jų prasmes verta rimtai mąstyti, nes praradimų neįmanoma kompensuoti. Skaudžiausia, kad kultūriniai pradimai negrįžtami. Sugriautas namas atstatomas, stichijos nusiaubtas miestas po kurio laiko atsigauna ir įgyja tobules-

nes formas. Sunaikintos Aleksandrijos bibliotekos vertybės prarastos ir niekas jų negrąžins. Naujas Aleksandrijos bibliotekos pastatas – tik skaudus beprasmiškai prarastų vertybių priminimas. Gal tamsuolių barbarų laikai pasibaigė? Lietuvoje atsirado „šviesuolių“, kurie lygiai prieš metus pasiūlė Saulėlydžio komisijai (gal nauji, „modernūs“ tamsuoliai eina) sunaikinti keletą valstybinės reikšmės mokslinių bibliotekų, tarp jų ir Lietuvos mokslų akademijos biblioteką. Tūkstančiai pasipiktinusių šviesuolių parašų, buvusio bibliotekos direktoriaus dr. Juozo Marcinkevičiaus pastangos, tiesiog žaibiška Prezidentės Dalios Grybauskaitės reakcija išgelbėjo bibliotekas nuo naujųjų likvidatorių. Stebėtinai šiuolaikinių tamsybininkų jūzumas ir elementarios kompetencijos stoka. Ar kas atsprasė už šimtų darbuotojų ir tūkstančių skaitytojų patirtą stresą, prarastą pasitikėjimą valdžios institucijomis dėl jų „modernios“ veiklos?

Geros valios žmonių dovanos bibliotekoms skatina grįžti prie (anti)kultūrinės politikos ištakų ir padarinių. Vokietijos ar Skandinavijos bibliotekos ir valdžios dėmesys joms – mums tik žydra svajonė. Pasidairykime po Minsko bibliotekas. Šiuolaikinė, prabangi, erdvi ir didinga Baltarusijos nacionalinė biblioteka. Moderni, atsinaujinusi, renovuota ir pavyzdinė Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos centrinė mokslinė Jakubo Koloso biblioteka. Gal reikėtų kam nuvykti pas artimus kaimynus, nusilenkti spaudos pradininkui Vilniuje Pranciškui Skorinai, kurio didingas

Knygos „Ant kraterio krašto“ viršelis

paminklas pasitinka prie Baltarusijos nacionalinės bibliotekos? O kiek atstatytų LDK pilių, restauruotų bažnyčių ir vienuolynų, Radvilų paveldo gaivintojų ir tyrinėtojų, jų skelbtų studijų ir monografijų, organizuotų konferencijų? Apsikuopkime savas šiukšles ir pasidžiaukime, kad jos nebedo akių nuvykus pas kaimynus.

Pabaiga optimistinė. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai grąžintas garbingas Vrublevskių vardas. Nors ir traumuoti, darbuotojai siekia užtikrinti prigimtinę kiekvieno žmogaus teisę laisvai naudotis mokslo ir kultūros vertybėmis. Geradariai, kurių nestinga, padėjo ir padeda atlikti šią kilnią misiją.

Parodą rengė Vrublevskių bibliotekos komplektavimo skyriaus vedėja Daiva Liudavičienė, Retų spaudinių skyriaus vedėja dr. Daiva Narbutienė, ekspozav Informacijos skyriaus darbuotojos Rūta Kazlauskienė ir Audronė Stasiukaitytė.

Minint bičiulių šimtmetį Balstogėje

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos bičiulių 2009 m. labai pagausėjo. Iš daugelio pasaulio šalių sulaukėme palaikymo, kai virš bibliotekos padangės pradėjo telktis grėsmingi, institucijos likimą lemiantys debesys. Kai kurie tuo metu užsimezge kontaktai peraugo į ilgalaikes bendradarbiavimo programas.

2009 m. lapkričio 13 d. tuometis bibliotekos direktorius dr. Juozas Marcinkevičius pasirašė ketinimų bendradarbiauti protokolą su Palenkės vaivadijos Lukasz Górnickio bibliotekos Balstogėje direktoriumi Janu Leończuku. Šiuo protokolu šalys nustatė, kad imsis veiksmų dvišaliam bendradarbiavimui užmegzti ir plėtoti. Aptariant bendradarbiavimo formas buvo numatyta, kad bibliotekos organizuos dvišalius susitikimus pagrindiniams darbams aptarti, bus verčiami kultūrinio paveldo dokumentai, rengiamos bendros konferencijos ir leidiniai, vykdomi tarptautiniai knygų mainai, vyks abiejų bibliotekų darbuotojų pasikeitimas stažuotėmis, bus vykdomi bendri moksliniai tyrimai ir projektai.

2010 m. gegužės 12–13 d. pirmajam vizitui į Balstogę buvo išvykęs LMAVB direktorius dr. Sigitas Narbutas ir mokslinė sekretorė Leokadija Kairelienė. Proga buvo neeilinė – tomis dienomis Lenkijoje buvo švenčiamas mūsų bičiulių bibliotekos, vienos reikšmingiausių rytinės Lenkijos kultūros įstaigų, šimtmetis.

1910 m. Balstogėje, Kempnerio name Vokiečių gatvėje (dabartinėje Kilinskiego), duris atvėrė pirmoji miesto viešoji biblioteka. Jos fondą sudarė spaudinių rinkiniai penkiomis kalbomis, didžioji jų dalis – lenkų kalba.

Pirmasis pasaulinis karas nutraukė šios bibliotekos veiklą, knygų rinkiniai buvo vokiečių ir rusų išgrobstyti. Atga-

Balstogės puošmena – baigiami sutvarkyti Branickių rūmai. Šiandien juose veikia Balstogės medicinos universitetas

vusi nepriklausomybę Balstogė liko be lenkiškos knygos, tad prireikė didžiulių pastangų, kad 1920 m. gegužės 23 d. biblioteka vėl atvertų duris skaitytojams. Tarpukario laikotarpiu biblioteka ir visa šalis išgyveno trisdešimtųjų metų ekonominį nuopuolį, o vėliau nepaprastai sparčią bibliotekos ir jos padalinių mieste plėtrą. Daug padėjo vilniškė Vrublevskių biblioteka.

Antrojo pasaulinio karo metu Balstogės senamiestis, kartu ir biblioteka, buvo sulyginti su žeme. 1944 m. pradėta išlikusių bibliotekos rinkinių gelbėjimo akcija. Liudininkai bylojo, kad buvę bibliotekos darbuotojai, negailėdami savęs, išstisomis dienomis gelbėjo knygas iš griuvėsių, traukė iš purvo, valė ir ant rankų nešė į naujai

priemiestyje, Orzeszkowos gatvėje, bibliotekai paskirtas patalpas.

Pokarinė bibliotekos istorija – nepaliaujamai didėjantis bibliotekos rinkinių fondas, nepaisant sunkumų, ypač kai bibliotekai nuolat trūko patalpų.

Jubiliejių biblioteka pasitiko turėdama milijoninį dokumentų fondą – didžiausią pietrytinėje Lenkijoje, mieste turėdama penkiolika padalinių. Jubiliejinį iškilnių metų, gegužės 12 d. iškilmingai atidarytas šešioliktasis bibliotekos filialas Esperanto – libraro. Balstogės Esperanto centre bibliotekos skaitytojai ras dokumentų esperanto kalba, leidinių ir kitos informacijos, susijusios su Liudviko Zamenhofo vardu ir esperanto judėjimu.

Jubiliejinės bičiulių iškilnės vyko Balstogės Aleksandro Węgiekos dramos teatre, kurio salė vos pajėgė sutalpinti iš visos Lenkijos sugužėjusius bibliotekininkus, kultūros paveldo puoselėtojus, ir, žinoma, miesto valdžios, kitų oficialių Lenkijos institucijų atstovus. Užsienio svečių korpuse, be

mūsų bibliotekos atstovų, dalyvavo Gardino apskrities mokslinės bibliotekos delegacija, vadovaujama bibliotekos direktorės Lidijos Malcevos.

Maloniai nustebome, kai pristatydami svečius, bibliotekos direktorius J. Leończukas mus pasveikino gražia lietuvių kalba, o Gardino koleges – baltarusiškai. Gal ir nevertėtų stebėtis, nes nuo 1998 m. bibliotekai vadovaujantis J. Leończukas – poetas, prozininkas, vertėjas, Varšuvos universitete baigęs lenkų filologijos ir istorijos studijas.

Gal todėl direktoriaus pranešimas, skirtas Palenkės vaivadijos Lukasz Górnickio viešosios bibliotekos Balstogėje šimtosioms gyvavimo ir veiklos metinėms, skambėjo taip nuoširdžiai ir jaudinančiai, nes, be retrospektyvios bibliotekos raidos faktų, jame tiek daug šiltų žodžių buvo skirta tiems žmonėms, kurie ją kūrė ir nepaliaujamai puoselėjo savo kasdieniu kruopščiu darbu.

Po direktoriaus pranešimo parodytas filmas *Książnica Podlaska*

1910–2010 nuteikė viltingai, nes šalia istorinės medžiagos, nūdienos bibliotekos veiklos aktualijų, išvydome bibliotekos ateities viziją – naujųjų, modernių bibliotekos rūmų projektą, jame numatomas puikias sąlygas ir dokumentams, ir darbuotojams, ir, žinoma, svarbiausiems bibliotekinio gyvenimo dalyviams – skaitytojams. Kiek biblioteka jiems svarbi, kaip jie vertina savo miesto ir regiono kultūros židinį, pajutome prasidėjus apdovanojimams. Ypatinę jubiliejinę dovaną – auksinės rozės ženklą direktorius įteikė kukliai skaitytojai Jadvygai Czeszyk, kuri bibliotekai padovanojo visas gyvenimo santaupas – 50 000 zlotų. Sunkiai bepaeinanti senučiukė, scenoje atsiimdama apdovanojimą, visų susirinkusiųjų nuostabai teistarė: „...aš turėjau interesą: blogai bematau, o taip noriu skaityti, tad imu iš bibliotekos įgarsintas knygas ir jų klausau, tad paaukojau bibliotekai, kad ir kiti galėtų džiaugtis malonumu bendrauti su knyga“.

Kad biblioteka rūpinasi savo skaitytojais, stengiasi sudaryti kuo geresnes sąlygas, įsitikinome kartu su kitais iškilnių dalyviais, po oficialiosios dalies apsilankiusiais atsinajunusioje bibliotekoje. Bibliotekos išleistų leidinių ekspozicija, jos rinkiniuose saugomų retų paroda, erdvios, gerai įrengtos skaityklos, šiuolaikinė technika byloja apie bibliotekos pastangas tenkinti miesto bendruomenės informacinius poreikius.

Lankydamiesi bibliotekoje su jos direktoriumi aptarėme savo tolesnio bendradarbiavimo gaires ir dar šiemet derinsime abiejų įstaigų darbuotojų stažuotes, bendrų darbų projektus. Palinkėjome kolegoms, kad ateinantys jų gyvavimo šimtmetis nebūtų paženklinas tokiais tragiškais išgyvenimais, kaip pirmasis, kad galėtume kartu puoselėti senojo rašytinio paveldo tradicijas ir kurti modernias, laikmetį atitinkančias žinių ir informacijos šventoves.

Leokadija Kairelienė,

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos mokslinė sekretorė

Šalia Balstogės, Supraslyje, veikiantis stačiatikių vienuolynas garsėja Naugarduko vaivados Aleksandro Chodkevičiaus 1501 m. funduota Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčia

Bažnyčios vidaus vaizdas

Šių eilučių autorė prie Palenkės vaivadijos Lukasz Górnickio bibliotekos, įsikūrusios jaukiame gražiame senamiestyje

POŽIŪRIS

Požiūris į mokslą ir akademinės veiklos vertinimas

■ Atkelta iš 1 p.

remiantis žmogaus veiklos tikslais ir tikslo siekimo būdais.

Apibūdinant mokslą minėtinas visuomenės poreikių tenkinimo tikslas. Paprastai neabejojama, kad mokslas tarnauja visuomenės vystymuisi, be to, kartais manoma, kad tai – pagrindinis mokslo tikslas. Vis dėlto pradinis objektyvių žinių apie tikrovę kaupimo etapas – intelektinė veikla, nesiejama su jokia praktine nauda, vertybėmis ir visuomenės tikslais. Ši mokslo samprata sietina su F. Baconu, I. Newtonu ir XVIII a. švietėjais. Iš esmės tai akademinėje bendruomenėje dominuojantis požiūris, kurį vadinsime *žinojimo siekiu* (angl. *pursuit of knowledge*) doktrina.

Ši doktrina buvo ir yra kritikuojama postmodernizmo, mokslo sociologų, kai kurių mokslo istorikų, daugelio atvirai antimokslinio judėjimo atstovų. Tokia visuotinė kritika lyg ir patvirtina, kad mokslas turi fundamentinių savo veiklos pagrindimo problemų. Lietuvoje ši kritika pakankamai gerai žinoma ir mokslo politikos kontekste (žr. Z. Norkus. Akademinis mokslas ir demokratija. *Politologija*, 2001, 4(24), p. 3–52). Labai įdomią žinojimo siekiu doktrinos kritiką ir – o tai dar svarbiau – lygiavertę alternatyvą jai siūlo Nicholas Maxwellas (žr. *From Knowledge to Wisdom*. 2007, Second edition). Kai kuriuos jo darbus galima rasti mokslo filosofijos elektroniniame preprintų archyve <http://philsci-archive.pitt.edu>.

N. Maxwellas pastebi, kad mokslas, siekdamas objektyvios tiesos, remiasi vertybinėmis nuostatomis to nepripažindamas ir šį reiškinį vadina mokslo neuroze. Jo įsitikinimu, standartinį empirizmą turėtų pakeisti tikslo orientuojamas empirizmas. Žinojimo paieškos prioritetą turėtų keisti išminties paieška ir plėtra neatsisakant mokslui būdingo racionalumo metodų, išmintį suprantant kaip gebėjimą suvokti žmogaus gyvenimo vertybes; išmintį, greta žinojimo, supratimo ir technologinės pažangos, apimančią ir daugelį kitų dalykų. Pagrindinis civilizacijos tikslas turėtų būti siekis išmokyti kurti geresnį pasaulį. Šią doktriną vadinsime *išminties siekiu* (angl. *pursuit of wisdom*). Žinojimo siekis ir išminties siekis nėra antagonistinės doktrinos – jos turi ir bendrą sankirtą apimančią objektyvios tiesos paiešką racionaliais metodais.

Daug kas moksle išvelgia ne tik intelektualias, bet ir socialines bei etines problemas. N. Maxwellas įrodinėja,

Apvaliojo stalo diskusijos dar nereiškia, kad mokslo pasaulyje nebėra aštrių briaunų

kad dėl visų šių problemų kalta mokslo filosofija. Akademinė bendruomenė turėtų kelti revoliuciją – keisti ne tik mokslo tikslą, bet ir patį mokslą. Reikia atvirai pripažinti, kad mokslas daro metafizines, vertybines ir politines prielaidas, todėl iš principo yra problemiškas. Maxwellas rašo: „Jei akademinė bendruomenė pripažins „nuo žinojimo prie išminties“ argumentą ir pradės viską keisti, gali atsitikti taip, kad tie, kurie imasi vėzdą, bus gamtos ir socialinių mokslų atstovai, taip pat tie, kurie rūpinasi socialine politika, tarptautine politika ir aplinkos apsauga, bet ne filosofai, [mokslo] istorikai ar mokslo filosofai. Jei kada nors įvyks filosofijos revoliucija, manau, filosofai apie tai išgirs paskutiniai“ (žr. *From Knowledge to Wisdom*. 2007, Second edition, p. 308).

Svarbiausia kliūtis akademinėje

bendruomenėje, anot Maxwello, tos bendruomenės pasidalijimas į mokslo racionalistus ir į meną linkusius romantikus. Apie juos dar 1964 m. rašė C. P. Snow. Išminties siekimo doktrina gali būti priimta ir realizuojama tik jungiant racionalizmą ir romantizmą. Be abejo, Lietuvos akademinė bendruomenė nėra tokio pasidalijimo išimtis. Tačiau analogiškas pasidalijimas mūsų šalyje įgijo dar ir institucinę formą. Naujojo LR mokslo ir studijų įstatymo 13.3 punkte rašoma, kad Lietuvos mokslo tarybą (LMT) sudaro LMT valdyba, Mokslo fondas ir du ekspertų komitetai: Humanitarinių ir socialinių mokslų (HSM) komitetas ir Gamtos ir technikos mokslų (GTM) komitetas. Šie komitetai svarbiausius jiems priskiriamus klausimus sprendžia atskirai, o sprendimus paprastai priima bendrame posėdyje. Kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, mokslo darbų vertinimo atveju, sprendimai susideda iš dviejų dalių. Atrodo, toks suskaidymas buvo neišvengiama būtinybė siekiant konstruktyvaus darbo.

Institucinis mokslo padalijimas į HSM ir GTM Lietuvoje sudarė sąlygas dar vienai problemai: matematikai, o kartu ir matematinei statistikai, matematinei ekonomikai, ekonometrijai ir daugelis kitų dalykų ribojama nuo socialinių mokslų. Taip atsitiko ir todėl, kad Lietuvoje naudojamo mokslų klasifikacijos sistemoje matematikos kryptis yra fizinių mokslų srities dalis. Tai – mokslo istorijos ir realybės ignoravimo padarinys. Gamtos mokslai tiria fizinę tikrovę naudodami eksperimentą, o to niekaip nepasakytume apie matematiką. Be to, nuo XIX a. matematikos tyrimo objektas ima tolti nuo fizinės tikrovės tuo požiūriu, kad matematikos pagrindų ieškoma ir randama logikoje. Matematika palaipsniui

tapo mokslu apie sąvokas. Beje, iki šiol vidurinėje mokykloje matematika pristatoma kaip mokslas apie skaičius ir figūras, siejama su skaičiavimo technikos įvaldymu. Tai požiūris, atspindintis tokią matematiką, kokia ji buvo dar iki XIX a., ir požiūris kurio laikosi didžioji akademinės bendruomenės dalis (žr. R. Norvaiša. Matematika, visuomenė ir mokslo politika. *Mokslas ir technika*, 2009, p. 11, 12).

Dar labiau nei akademinė bendruomenė, Maxwello siūlomos išminties siekiu doktrinos realizavimu turėtų būti suinteresuota visa visuomenė. Šios doktrinos pagrindas – mokslo problemų ir galimų jų sprendimo būdų įvertinimas atsižvelgiant į galimus padarinius civilizacijai. Atrodytų, taip daroma jau dabar, kai valdžia pasitelkia mokslininkus spręsti, pavyzdžiui, viešosios politikos klausimus. Deja, tai daroma taip, kad mokslininkams nelieka galimybės kritikuoti valdžios sprendimus ar pasiūlyti geresnes alternatyvas. Tokiais atvejais akademinė bendruomenė netenka intelektualinės nepriklausomybės.

Dar svarbiau nei intelektualinė nepriklausomybė, išminties siekiu doktrinos požiūriu, politikos tyrimuose turi būti atsižvelgiama į tai, kas mums vertingiausia gyvenime ir yra svarbu visai žmonijai. Maxwello nuomone, kiekviena valstybė savo universitetų sistemoje galėtų sukurti akademinę šešėlinę vyriausybę, prisidedama prie valstybės valdymo virtualiu būdu, siūlydama politikos ir teisės sprendimus, kurie niekaip nebūtų susiję su valdžios turėjimu ir korupcija. Tikėtina, kad tikroji ir virtualioji valdžios tokiu būdu palaipsniui išmoks pasinaudoti naujomis tobulėjimo galimybėmis.

Akademinė bendruomenė Lietuvoje turėtų aktyviau reikšti savo

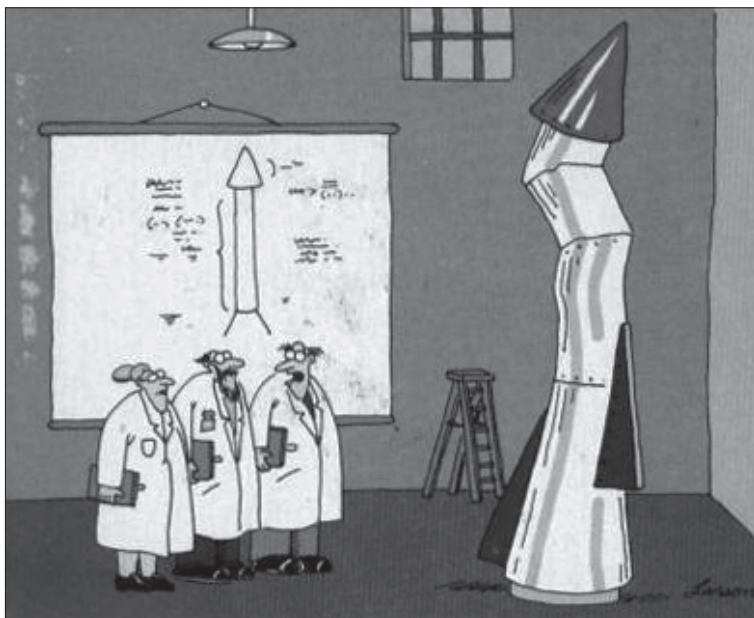
požiūrį visais su mokslu susijusiais klausimais, siekti panaikinti mokslo dalijimą į HSM ir GTM, aktyviai įsitraukti į dialogą tarpusavyje ir su visuomene.

Mokslo politika

Mokslo politika – viešosios politikos dalis, susijusi su mokslo finansavimu. Mokslo politika išreiškia valdžios veiklą, susijusią su mokslu, ir tos veiklos motyvaciją. Prielaidos apie mokslo funkcijas visuomenėje ir mokslo tikslus svarbios formuojant mokslo politiką. Mokslą laikant veikla, susijusia tik su visuomenės ekonominių poreikių tenkinimu, lemia neišvengiamai mokslo politiką, atsižvelgiančią tik į ekonominę naudą, kurią mokslas duoda visuomenei. Šį teiginį iliustruosime *Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos* (EBPO) veiklos apžvalga remdamiesi Benoît Godino tyrimų rezultatais, pateiktais interneto svetainėje <http://www.csiic.ca>.

Godino vertinimu, mokslo politika aktyviai vykdoma ne mažiau kaip 60 pastarųjų metų pradedant JAV. Nuo 1961 m. mokslo politikos formavimo iniciatyvą perėmė EBPO, teikdama rekomendacijas šalims organizacijos narėms (Lietuva nėra EBPO narė, tačiau siekia ja tapti). Šiuolaikinis politikos diskursas turi sąvokų sistemos (angl. *conceptual framework*) pavidalą. Sąvokų sistema sutvarko ir interpretuoja realybę, suteikdama jai norimą prasmę. Tai būdas perduoti nacionalinės politikos vykdytojams supaprastintą politikos analizės požiūrį naudojant metaforas ir vaizduotę. Godinas išskiria tris svarbiausias pastaruosiu šimtmečiu naudotas sąvokų sistemų kartas.

Pirmąją sąvokų sistemų kartą sudaro dvi sąvokų grupės. Pirmoji – *kultūrinis atsilikimas*, vaizdingai išreiškiantis

Tenka pripažinti realybę, mano draugai... Ne visai esame kosmonautikos mokslininkai...

teiginį, kad visuomenė atsilieka prisitaikydama prie eksponentiniu greičiu didėjančio technologinių atradimų srauto. Antroji – tiesinis inovacijų modelis, išreiškiantis požiūrį, kad mokslo rezultatų diegimas vystosi eilės tvarka: pirmiausia atliekami fundamentiniai tyrimai, po to vyksta taikomieji tyrimai, o procesas baigiasi mokslo pasiekimų praktiniu realizavimu. Kiekviena iš šių ir kitame paragrafe paminėtų sąvokų sistemų numato tam tikrą mokslo politikos tikslą.

Antrosios kartos sąvokų sistemų esmę sudaro požiūris, kad tarp mokslo išsivystymo ir ekonomikos plėtros yra tiesinė priklausomybė, t. y. kuo daugiau remiamas ir finansuojamas mokslas, tuo greitesnis ekonomikos augimas ir pramonės konkurencingumas. Šią tiesinę priklausomybę pakeitė sisteminis požiūris į visuomenę. Sisteminiis požiūris arba netiesinė priklausomybė teigia, kad ryšiai tarp sistemos elementų sukuria naują kokybę. Šias idėjas išreiškia sąvokų sistemos, pavadintos nacionaline inovacijų sistema, žinojimo visuomene ir informacine visuomene.

EBPO vykdomo projekto nekvestionuojama prielaida: mokslas, technologijos ir inovacijos – naudingos visuomenei. Remiantis šia prielaida, mokslas ir technologijos turi būti kontroliuojami (skatinami). Siekiant standartizuoti statistikos apžvalgas, organizacija 1962 m. parengė pirmąjį metodologinį žinyną *Frascati manual*. Žinyne apibūdintos sąvokos, leidusios spręsti tokius politikos uždavinius kaip mokslo resursų paskirstymas, balanso tarp galimų alternatyvų ir prioritetų nustatymas, mokslinių tyrimų efektyvumas. Viena pagrindinių EBPO mokslo politiką lemiančių statistikų – išlaidų mokslinei tiriamajai veiklai santykis su BVP.

Daugiau kaip dešimtmetį siekiantis išsiaiškinti kiekybinius mokslo vertinimo aspektus, Godinas naujausioje savo knygoje *The Making Science, Technology and Innovation Policy: Conceptual Frameworks as Narratives, 1945–2005*, daro tokias išvadas:

(1) sunkiausia EBPO projekto dalis – mokslo ir technologijų poveikio visuomenei ar ekonomikai tyrimas; iki šiol nėra sąvokų, apibūdinančių mokslo socialinį poveikį;

(2) mokslo politikos poveikis vertinamas tik ekonominiu požiūriu, o socialinis mokslo poveikis visiškai netiriamas.

Kadangi socialinis mokslo poveikis priklauso nuo visuomenės išsivystymo lygio, tokį tyrimą turėtų organizuoti ir vykdyti kiekviena valstybė atskirai.

Lietuvos mokslo politiką apibūdinančiose knygose *Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga* (2001), *Lietuvos mokslo politika Europos kontekste* (2002) nacionalinę specifiką išreiškiančių tyrimų nesūloma. Priešingai – Baltojoje knygoje (p. 137) rašoma, kad „Lietuvos MTP politika turėtų būti analogiška ES politikai, bet orientuota į mažesnius mūsų mastelius ir būtinumą įsitraukti į tarptautinę tyrimų sistemą“. Šis sakinytis atspindi bendrą abiejų knygų nuostatą nedvejodami sekti EBPO siūlomomis ir ES šalių vykdomomis mokslo politikos pėdomis. Realiai Lietuvoje vykdoma mokslo politika turi ir tą bruožą, kad dažnai be jokio tyrimo ir padarinių analizės kitų šalių mokslo sistemos elementai perkeliama neatšizvelgiant į galbūt visiškai skirtingą nacionalinę aplinką.

Lietuvos mokslo politikos problema turėtų tirti nuo vyriausybės nepriklausomas ir biudžeto lėšomis finansuojamas mokslo institutas, tyrimą vykdamas pagal visus moks-

linius standartus. Taip pat turėtų parengti naują Lietuvos mokslo Baltąją knygą.

Mokslo darbų ir akademinės veiklos vertinimas

Tai, kad mokslinių tyrimų finansavimas ir akademinė karjera siejami su kiekybiniu mokslo darbų vertinimu, problema ne tik Lietuvoje. JAV mokslo kontekste tamsioji konkurencijos moksle pusė atskleidžiama M. S. Anderson ir kt. straipsnyje *The Perverse Effects of Competition on Scientists' Work and Relations. Science and Engineering Ethics* (2007) 13, p. 437–461. Deja, Lietuvoje šie reiškiniai vertinami vienareikšmiškai: konkurencija mokslo srityje yra neabejotina siekiama, o pakankamai didelis straipsnių skaičius tam tikrą cituojamumo rodiklį turinčiame žurnale laikomas mokslo darbo kokybės įrodymu.

Nėra bendro visam mokslui tinkamo mokslo kokybės apibrėžimo, nėra ir visuotinai priimto supratimo, kas yra mokslas. Ekspertinis atitinkamos srities specialistų vertinimas – pagrindinis mokslo darbo kokybės įvertinimo būdas. Tradiciškai toks vertinimas atliekamas recenzuojant publikuojamus darbus. Kaip rodo daugybė mokslo istorijos pavyzdžių, pateikiamų Donald Gillies knygoje *How Should Research be Organized?* (2008), recenzavimas taip pat nėra patikimas kokybės vertinimo būdas. Todėl užsienio akademiniai žurnalai imasi iniciatyvos taikyti naujus patobulintus recenzavimo būdus. Lietuvoje pasirinktas kitas kelias – konstatavus kai kurių žurnalų netinkamą recenzavimo praktiką, įvestas reikalavimas darbus publikuoti tam tikros kategorijos žurnaluose. Tokiu būdu straipsnio kokybę pakeičiama žurnalo cituojamumo rodikliu. Dar vienas tokio žingsnio padarinys tas, kad akademinis publikavimas nebesutampa su mokslo idėjų ir rezultatų plėtra (žr. A. Konickis. Mokslinės spaudos paradoksa. Eidos, 2003 03 28).

Mokslui tampant vis labiau priklausomu nuo šalies biudžeto skirstomų lėšų, mokslo darbų vertinimo problema tapo aktuali visame pasaulyje. Dėl šios priežasties Europos Komisija šiais metais paskelbė grupės ekspertų parengtą mokslo darbų vertinimo metodų apžvalgą (*Assessing Europe's University-Based Research*). Pripažįstama, kad egzistuoja daugybė mokslo darbų rangavimo ir vertinimo sistemų, tačiau kartu abejojama, kad bent viena iš jų tinkama visai mokslo krypti, mokslo darbų ir universitetų tipų įvairovei, taip pat visiems įmanomiems rangavimų ir vertinimų tikslams.

Kita vertus, siūlomi nauji akademinės veiklos organizavimo ir vertinimo principai, kurie dar niekur nebuvo išbandyti arba dar nėra visuotinai pripažįstami. Pavyzdžiui, mokslo filosofas D. Gillies minėtoje knygoje *How Should Research be Organized?* (2008) atskleidžia Jungtinėje Karalystėje (JK) naudojamos sistemos trūkumus ir siūlo naują vertinimo sistemą. (Autoriaus teigimu, jo pasiūlyti principai jau buvo realizuoti.) Aptartinos šio darbo pagrindinės idėjos praleidžiant argumentus, kuriuos autorius grindžia mokslo istorijos pavyzdžiais.

JK M. Thatcher iniciatyva 1986 m. pradėta nauja mokslo organizavimo ir vertinimo sistema *Research Assessment Exercise* arba RAE. Svarbiausia šios sistemos dalis – ekspertinis vertinimas. Tačiau tokio vertinimo trūkumas tas, kad net ir ekspertas gali suklysti vertindamas darbą neigiamai. Įdomi

Politologą Antaną Kulakauską Lietuvos mokslininkų sąjungos kėdėje pakeitė matematikas Rimas Norvaiša. Kokias permainas šis pokytis lems tolesnėje LMS veikloje?

pastarąjio trūkumo interpretacija naudojant statistikos terminus: pirmos rūšies klaida ir antros rūšies klaida [DG; 35 p.]. Tarkime, vertinant mokslo darbą daroma pirmos rūšies klaida, kai nusprendžiama nefinansuoti darbo, kuris būtų davęs puikių rezultatų, jei būtų finansuojamas. Vertinant mokslo darbą daroma antros rūšies klaida, kai nusprendžiama finansuoti darbą, kuris niekada neduos gerų rezultatų. Gillies teigia, kad RAE sistema padeda išvengti tik antros rūšies klaidų, kai vertinimo tikslas turėtų būti finansavimo efektyvumas, pasiekiamas neperspektyvių projektų finansavimą perduodant vertingiems projektams finansuoti. Mokslo istorijos pavyzdžiai rodo, kad pirmos rūšies klaida, kai nefinansuojama gera idėja, gali turėti labai skaudžių padarinių. Pastebėtina, kad Lietuvoje vis dar naudojamas „bazines finansavimas“ apdraudžia mus nuo pirmos rūšies klaidų.

Rašydamas apie bibliometrinių rodiklių naudojimą vertinant mokslo kokybę, Gillies spėja, kad turėtų susidaryti „citavimo klubai“, kai autoriai cituoja vienas kitą siekdami pagerinti bibliometrinius rodiklius. Kita vertus, aukšto cituojamumo galima tikėtis dirbant su populiariomis temomis ir vengiant rizikingų mokslinio tyrimo projektų. Vadinas, įprastinė mokslinio darbo motyvacija, kai siekiama spręsti ypač sudėtingas ir todėl sėkmės požiūriu rizikingas mokslo problemas, yra iškreipiama. Ironizuodamas autorius siūlo tokią vertinimo sistemą vadinti „vidutiniškų tyrimų sistema“ (*The Research Mediocrity Framework*).

JK (kaip ir Lietuvoje) akademinė karjera tiesiogiai priklauso nuo mokslinių tyrimų rezultatų visą gyvenimą. Norint pasiekti aukščiausių karjeros laiptelių dėstant ar administruojant, būtina nuolat vykdyti mokslinius tyrimus. Pavyzdžiui, sporto srityje tokia situacija reikštų, kad treneris privalo aktyviai sportuoti iki savo karjeros pabaigos, o periodiškai vykdomas trenerio darbo vertinimas priklausys nuo jo sportinių pasiekimų. Gillies siūlomo vertinimo esmė – pripažinti, kad mokslo sistema aiškiai funkcionuoti svarbūs ne tik moksliniai tyrimai ir tokių tyrimų rezultatai (mokslo darbų) vertinimas, bet ir visos akademinės veiklos organizavimas bei vertinimas. Autorius akademinę veiklą skirsto į tris dalis: 1) dėstymas, 2) moksliniai tyrimai ir 3) mokslo organizavimas. JK dėstymas palyginti su moksliniais

tyrimais yra mažiau prestižinė veikla. Ne todėl, kad dėstymas būtų mažiau įdomus darbas, bet todėl, kad dėstytojo karjeros aukščiausieji pakopai, t. y. profesoriaus pareigoms pasiekti privalomi tam tikri rezultatai mokslinio tyrimo veikloje. Moksliniai tyrimai privalomi bet kurioje akademinės veiklos dalyje, jei norima pasiekti aukščiausių karjeros laiptelių. Lietuvoje dėl tų pačių priežasčių universitetų mokslininkai neigiamai žiūri į institutuose dirbančius mokslininkus, nes pastarieji turi palankesnes sąlygas moksliniams tyrimams, o visi vertinami lyg ir panašiai – pagal mokslo darbus.

Pripažįstant visų akademinės veiklos rūšių svarbą, Gillies siūlo pačiam mokslininkui spręsti, kuri iš trijų jo akademinės veiklos rūšių svarbiausia ir kuriai jis skirs daugiausia laiko. Mokslininkas turėtų būti vertinamas tik pagal pasirinktos veiklos rūšies pasiekimus. Be to, kiekvienas mokslininkas privalėtų dalyvauti kiekvienoje iš akademinės veiklos rūšių. Taip vertinant gerokai sumažėtų biudžeto išlaidos, skiriamos mokslo darbų vertinimui administruoti. Antra, minėtoji pirmos rūšies klaida turėtų išnykti. Trečia, finansavimo priklausomybė nuo dėstymo kokybės pagerintų mokslinių tyrimų kokybę.

Lietuvos kontekste Gillies siūlymas aktualus ir dėl valdžios vykdomos aukštojo mokslo reformos. Kadangi reformos tikslas – studijų kokybės gerinimas, rimčiausia reformos dalis galėtų būti dėstymo kokybės vertinimo organizavimas. Be to, nuolatinis dėstymo kokybės vertinimas galėtų atsakyti į klausimą – ar pasiektas reformos tikslas? Šiuo metu vykdomas dėstymo kokybės vertinimas yra paviršutiniškas ir nėra tiesiogiai siejamas su institucijos finansavimu. Paradoksalu tai, kad vykdomos reformos dėmesys sutelktas ne į dėstymo kokybę vertinimą, bet į mokslo darbų vertinimą. Be abejo, daroma prielaida, kad gebėjimas kokybiškai vykdyti mokslinius tyrimus turi garantuoti to žmogaus kokybišką dėstymą. Nereikia didelės akademinės patirties norint suvokti, kad ši prielaida nėra universaliai teisinga.

Akademinė veikla nėra vien tik moksliniai tyrimai, dėstymas ir mokslo administravimas. Labai svarbi akademinės veiklos dalis – konsultavimas ir ekspertinė veikla. Šių metų gegužės 1 d. Respublika publikavo apskritojo stalo diskusijas apie tai, kodėl neišnaudojame savo intelektualinio potencialo

pirkdamis konsultacijas iš užsienio. Diskutantai (A. Stankaitienė, Z. Duchovskienė, Ž. Padaiga ir V. Gontis) atkreipė dėmesį į tai, kad ministerijų skelbiamuose konkursuose mūsų mokslininkų pasyvumą „...galima paaiškinti ir tuo, kad užduotis, keliamas mokslininkams, yra visai kitokia. Jie turi kurti intelektualinę produkciją – rašyti straipsnius žurnaluose, monografijas, užsiimti patentuotais dalykais ir t. t. Juk pagal tą produkciją bus vertinama mokslo įstaiga, o Švietimo ir mokslo ministerija skirs lėšų.“

Mokslininkų konsultavimo nevertinimas – ne tik Lietuvos mokslininkų problema. Iš esmės tą patį teigia JK įsikūrusio Klimato pokyčių tyrimo centro direktorius M. Hulme. Centro leidinyje *Tyndall Centre* (2006, p. 6) jis rašo: „Už mokslinio straipsnio publikavimą *Nature* ar *Science* autorius gauna kur kas didesnę naudą, nei už žodinį liudijimą, padarę jį pakvietus į Parlamento komitetą. Akademinėje įstaigoje pirmoji veikla greičiausiai turės didesnę poveikį mokslininko karjerai, nei antroji. Kai tuo tarpu poveikio sprendimui priėmimui atžvilgiu antroji veikla gali būti daug reikšmingesnė.“

Tai rodo, kad akademinės veiklos vertinimas ir mokslo sistema apskritai turi panašias problemas skirtingose pasaulio šalyse. Kiekviena šalis turi spręsti savo problemas, rinkdamasi iš daugybės alternatyvų ir galbūt kurdama naujus būdus. Šio darbo negali atlikti valdžios institucija ar jos suburtas padalinys, nes valdžia turi spręsti savo problemas ir kuo greičiau. Tą darbą gali ir turi atlikti akademinė bendruomenė atvirų diskusijų keliu. Lietuvos mokslininkų sąjunga 2009 m. balandžio 7 d. kreipėsi į Seimą ir visuomenę siūlydama pradėti kurti mokslo ir studijų politikos formavimo mechanizmą, atitinkantį Konstituciją ir grindžiamą demokratiniu interesų grupių atstovavimu ir partneryste. Vyriausybė turėtų ne tik sudaryti sąlygas, bet ir skatinti akademinę bendruomenę dalyvauti formuojant mokslo politiką, kaip tai numatyta Lietuvos parlamentinių politinių partijų susitarime dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos principų 2007 m. birželio 14 dieną.

Lietuvos mokslininkų sąjunga kviečia akademinę bendruomenę pasisakyti akademinės veiklos vertinimo klausimais, rudenį planuoja surengti mokslo politikos problemoms aptarti skirtą konferenciją.

PROCESAS

Etikos kodeksas – ne prisitaikyti, bet tobulinti akademinę aplinką

Savo septintąjį gimtadienį Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga pasitiko darbingai nusiteikusi – tą patvirtino gegužės 12 d. BNS salėje surengtoji spaudos konferencija *Profesinė mokslininkų etika ir aplaidžiai vykdomų tyrimų problemos turi būti sprendžiamos nacionaliniu lygiu*. Joje dalyvavo Lietuvos mokslo tarybos Humanitarinių ir socialinių mokslų komiteto pirmininkė habil. dr. Rūta Marcinkevičienė, Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) pirmininkė dr. Vilma Petrikaitė ir LJMS ekspertas dr. Tomas Žalandauskas. Spaudos konferencijos metu apžvelgtos profesinės etikos problemos, su kuriomis susiduria mokslininkai, taip pat pristatytas rengiamo *Jaunųjų mokslininkų sąjungos etikos kodekso* projektas. Šis kodeksas turėtų būti priimtas rudenį.

Kad nebūtų pažeistas teisingumo jausmas

Tas faktas, kad LJMS rengia savo Etikos kodekso projektą, rodo tam tikrą sąjungos brandą, nors septyneri gyvavimo metai organizacijai gali atrodyti tik sveiko kūdikio vygėje krykštavimas. Laimei, ne viskas matuojama vien metais ir sausais skaičiais, o jaunystė jei ir yra privilegija, tai laikina, veikia kintanti duotybė. Faktas, kad jaunieji mokslininkai suvokė etikos svarbą, savo profesinėje veikloje (reikia manyti, ir gyvenime) nori vadovautis etiniais kriterijais, rodo ir tam tikrus pokyčius Lietuvos moksle.

Kokius? Matyt, profesinės etikos problemos mūsų akademiname gyvenime tampa vis akivaizdesnės, aštresnės, ir kas, jei ne jauni mokslininkai, turėtų pirmiausia į jas reaguoti. Žinoma, jeigu nepažeistas natūralus ir kiekvienam žmogui būdingas teisingumo jausmas ir jei pačios sąvokos *idealai, dorovė, moralė* nesukelia pašaipos, kaip nieko bendro su gyvenimu neturintys svaichiojimai. LJMS pirmininkė Vilma Petrikaitė atkreipia dėmesį, kad akademiname gyvenime profesinės etikos pažeidimai, aplaidūs tyrimų vykdymas, plagijavimas – toli gražu nėra vien reta išimtis. Kol kas tai nacionaliniu lygiu nesprendžiama problema.

Pasakyta pakankamai aštriai, bet gal su jaunatviškam entuziazmui būdingu kategoriškumu? Pavienį faktą išplėšus iš konteksto ir pateikus kaip būdingą reiškinį? Deja, tenka sutikti su LJMS pirmininke, tuo labiau, kad jaunieji mokslininkai tokią išvadą daro ne priešokiais ir ne kritikos šyšo pagauti. Ketverius metus iš eilės LJMS kasmet rengia geriausiai Lietuvoje apgintų disertacijų konkursus, geriausių disertacijų autoriai pagerbiami Lietuvos Respublikos Prezidento rūmuose, tad neišeitų pasakyti, kad jaunieji mokslininkai menkai pažįsta savo aplinką – mokslininkų ir būsimųjų tyrėjų kasdienybę, nesiorientuoja

Naujajį jaunųjų mokslininkų Etikos kodekso projektą pristato Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos pirmininkė Vilma Petrikaitė, LJMS ekspertas dr. Tomas Žalandauskas ir Lietuvos mokslo tarybos Humanitarinių ir socialinių mokslų komiteto pirmininkė habil. dr. Rūta Marcinkevičienė

akademinio gyvenimo peripetijose. Veikiau priešingai – tas problemas jaučia kaip niekas gerai, atsiduria jų smaigalyje, suvokia visumą.

Nesunku nuspėti oponentų kontrargumentus: Lietuvoje save gerbiantys universitetai turi sudarę ir pasitvirtinę savo etikos kodeksus, tad ar galima teigti, kad nieko nedaroma? Dauguma universitetų išties vertina savo gerą vardą, yra nepriekaištingo akademinio gyvenimo pavyzdys, tačiau ar maža skandalų nuskambėjo visos šalies mastu? Įsiminė prof. Antano Kudzio ilgai tęsėsi bylinėjimasis su jo mokslinio darbo tam tikrą dalį nuplėškinusiu „kolega“, Šiaulių universitete ilgai netilęs skandalas dėl plagiatų. Šio universiteto Senatas pripažino, kad vienos docentės monografija yra plagiatas, bet tuo ir baigėsi, nes docentė ir toliau ėjo savo pareigas.

Šių metų balandį Lietuvos televizijos laidoje *Žurnalisto tyrimas* vėl prabilta apie kaunietės inžinierės mechanikės Zitės Migonienės istoriją. Jos 1984 m. apgintosios mokslų kandidato disertacijos kai kuriuos duomenis be nuorodų į šaltinį savo disertacijai panaudojo jos buvęs mokslinis vadovas, o 2002 m. tos

pačios disertacijos kone dvi dešimtis grafikų į savo disertacinį darbą perkėlė (be nuorodų į autorystę) ir disertaciją apsigynė to buvusio vadovo sūnus, kuriam buvo suteiktas mokslų daktaro laipsnis. Z. Migonienė su jos atžvilgiu įvykdyta intelektine vagyte nesutaria, kreipėsi į įvairias mokslines institucijas. Pradėjus disertaciją lyginti, įvairioms ekspertų komandoms neliko abejonių, kad tai akivaizdus plagiatas – tą pripažino ir Kauno technologijos universiteto Senatas. Tačiau net ir aštuonių papildomų ekspertizų nepakako, kad iš dalį mokslinių rezultatų pasisavinusio asmens būtų atimtas mokslinis laipsnis. Iš teisingumo buvo tiesiog pasityčiota, o pati tiesos ieškotoja ne tik jokios satisfakcijos nesulaukė, bet buvo akivaizdžiai ignoruojama. Neteko girdėti, kad jai būtų padėjęs KTU Etikos kodeksas ar šios aukštosios mokyklos akademinė bendruomenė.

Nesulaukusi pagalbos iš universiteto, kuriame anksčiau dirbo, ir šalies aukštųjų mokslinių institucijų, Z. Migonienė kreipėsi į teismą. O ką Temidė? Jai taip ir nepavyko rasti ir į teismo posėdžių salę pristatyti disertacijos plagiatoriaus, mat kol byla

tęsėsi, jis tuo metu buvo užsienyje. Byla dėl senaties nutraukta, plagiatorius grįžo. Lietuvos Temidė pasirodė esanti ne tik akla, bet ir bedantė. Pasirodo, LR Civiliniame kodekse išvis nėra tokios sąvokos kaip plagiatas. Yra intelektinės teisės nuosavybės apsaugos sąvoka ir autorių teisės ginantys straipsniai. Autorių teisės pažeidimai neapsiriboja plagiatu, o kiekvienas bent kiek sumanesnis teisininkas ras skirtumų tarp autorių teisės pažeidimo ir plagiatų.

Visa ši garbės akademinė visuomenė nedaranti istorija parodė ir dar vieną dalyką. Z. Migonienės interesų stoji ginti tik tuometis Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus ir Lietuvos mokslininkų sąjunga (apie tai rašyta ir *Mokslo Lietuvoje* – „Vaiškantis plagiatu šmėklą.“ – 2007 m. liepos 19 – rugs. 5 d. Nr. 14 (370)). Keistas paradoksas: Lietuvoje veikia įvairios mokslo ir studijų sistemos reguliavimo institucijos, bet mokslininko interesų veiksmingai ginti nėra kam, išskyrus visuomeninę organizaciją. Kiek triukšmo kyla dėl kavinėje nuskambėjusios dainos ar muzikinio kūrinio, jei už jį autoriui nesumokamas jam priklausantis atlygis, Lietuvos autorių teisių gynimo

asociacija pažeidėją užtampys po teismus, o kas apgins elementarias mokslininko teises?

Deja, tenka pritarti LJMS ekspertui Tomo Žalandausko gan kategoriškai nuomonei: Lietuvoje akademinis nesąžiningumas yra giliai įsišaknijęs, jos mastas auga ir apima visas mokslo sritis ir institucijas, visas tyrimų ir studijų pakopas. Blogiausia, kad pati akademinė bendruomenė akademinį nesąžiningumą kaip problemą pripažįsta nenoriai ir tik iš dalies. Nėra gerai, kad neatlikta išsamesnių ir kiekybinių šios problemos tyrimų, tačiau ir iš to, kas tyrinėta, aiškėja viena nemaloni tendencija: akademinę karjerą pradėdantys doktorantai lyg savaime suprantamą dalyką vertina tai, ką mato vykstant jų institucijose. Vadinasi, prisitaiko prie aplinkos, o ne linkę keisti blogus aplinkos įpročius. Štai dėl ko LJMS iniciatyvos visokeriopai palaikytinos.

Nuo gyvenimo dialektikos nepabėgsi

Kad profesinės etikos tam tikri reikalavimai, normos formavosi kartu su profesine veikla, tikriausiai nekyla didesnių abejonių. Kaip ir kiekviena sistema, taip ir bet kuri

profesinė veikla grindžiama tam tikrais principais, skirtingose visuomenėse ar bendruomenėse tam tikromis dorovės, moralės ir atsakomybės už savo veiklos padarinius normomis. Kada iškilo profesinės etikos reglamentavimo poreikis? Kai visuomenėje, gal ir pačiose profesinėse bendrijose imta neapsikęsti su profesinės etikos pažeidimais. Bet kuris etikos kodeksas ar nekodifikuotas etikos normų rinkinys turi remtis tam tikromis pamatinėmis žmogiškojo bendrabūvio vertybėmis, kurių nepaisymas nėra toleruotinas, nes griautų pačios visuomenės ar atskirų bendruomenių egzistenciją. Kalbame apie dorovės principus, kuriuose užkoduoti žmogiškojo teisingumo reikalavimai. Jeigu panagrindėtume giliau, įsitikintume, kad laikymasis moralės ir dorovės reikalavimų iš būtųjų lygmenų mus galop veda į būtųjų kategorijų imperatyvą.

Tradicinėse visuomenėse ar bendruomenėse etinių moralės ir dorovinių vertybių laikymasis tvirtindavo pačią visuomenę, uždraustas vaisius, tabu, drausmino, apribodavo tos visuomenės požiūrį, neteisings veiksmus, vadinasi, smerktinus, jos nariams nepriimtinius. Sistema pati save reguliavo. Visuomenei kintant, senajai etikos, dorovės sistemai prarandant savo jėgą, žmonių santykiams reguliuoti jau prireikdavo prievartos formų, valstybinio aparato įsikišimo. Ir kuo toliau, tuo daugiau. Išeitų, kad visuomenei sudėtingėjant, daugėjo ir prievartos, nes tai, ką žmonija darydavo laisvanoriškai, atlikdavo kaip savaimę suprantamą priedermę, naujesnėse visuomenėse jau atlikdavo prievartos institucijos.

Gal tai ir nelinksmas išvada, bet atsiduriame štai prieš kokį faktą: kuo labiau žmonija ar atskiros visuomenės emancipuoja, vaduojasi iš senųjų dorovės ir etinių reikalavimų visumos, vadinamųjų prietarų, tuo į didesnę naujos prievartos ir būtynybės priklausomybę patenka. Nuo gyvenimo dialektikos niekur nepabėgsi.

Veikiausiai profesinės etikos kodeksų atsiradimą galėtume suvokti kaip tam tikros kompensacinės sis-

temos kūrimą. Sistemos, kuri turi atstoti jau kadais prarastą gyvybinį ryšį su etinėmis ir dorovinėmis vertybėmis, kurias tobulėjančios visuomenės jeigu visiškai ir nenušlavė kaip prietarus ir asmens laisvę ribojančių dogmų „šlamštą“, tai bent jau neranda kito veiksmingo būdo profesinės etikos reikalavimų laikytis. Jeigu Dešimt Dievo įsakymų skirti besilaikantiesiems krikščioniškų vertybių, tie įsakymai neprieštarauja ir bendražmogiškosios vertybės, tai etikos kodeksai kuriame tam, kad „sustyguotų“ atskirų profesinių bendrijų, bendruomenių ar grupių veiklos principus.

Antai JAV jau 1908 m. buvo priimtas Advokatų etikos kodeksas, kuriame įtvirtintos šios profesijos atstovams būtinos etikos taisyklės. Kodeksas turėjo 70 paragrafų, kuriuose suformuluoti bendravimo su kolegomis, atsakingo požiūrio į savo profesinę veiklą reikalavimai. Tuose paragrafuose įtvirtinti tokie reikalavimai kaip sąžiningumas, atvirumas, dorovės ir etikos principai. Lyg ir ne teisinės sistemos objektai, bet dvasinės būties formos, teisingumo, žmogiškumo, gėrio srities kategorijos. Ar ne tos pačios žmogiškosios vertybės visiškai sutampa su bet kurios profesinės elgsenos, taip pat ir mokslininkams keliamais reikalavimais?

Jeigu visa, kas žmogiška, nėra svetima ir mokslininkui, akivaizdu, ko reikia siekti šioje profesinės veiklos srityje – bendražmogiškųjų vertybių. Vargu ar galėtume išskirti jaunus, vyresnius ar gražaus amželio sulaukusius mokslininkus – visiems jiems turėtų galioti tie patys etiniai ir profesiniai reikalavimai.

Suprantama, kad Jaunųjų mokslininkų etikos kodeksas bus privalomas tik šios sąjungos nariams, nors kaip išeities pozicija tiks vertinti ir apskritai bet kurios mokslinės veiklos ar etinių kolizijų klausimus. Paties etikos kodekso buvimas dar nereiškia, kad jo laikomasi – čia panašiai kaip su visais teisės kodeksais ar Biblija. JAV tikriausiai kiekvieno save gerbiančio viešbučio kambaryje rasime Bibliją, bet tai nereiškia, kad Šventąjį raštą žmonės vakarais skaito

Geriausios 2009 m. disertacijos autorę dr. Aušrą Rimaitę (antra iš kairės) sveikina draugės

ir meldžiasi dažniau negu žiūri televizijos šou ar kitą laidą.

Grindžiama akademių vertybių principais

Akademinio nesąžiningumo pasireiškimai neigiamai veikia akademinę bendruomenę, akademinį klimatą, turi neigiamų padarinių Lietuvos mokslo ir studijų sistemos tarptautinei integracijai. Net ir pavieniai akademinio nesąžiningumo faktai pakerta visuomenės pasitikėjimą mokslininkų autoritetu ir pačia sistema. Pasak T. Žalandausko, biudžeto lėšomis apmokamas nesąžiningai pasisavintas darbo rezultatas. Kitose šalyse atliktieji tyrimai rodo, kad doktorantas sąžiningiau laikosi akademinėje veikloje priimtinių principų, kai jų preciziškai laikosi jo vadovas. Tai štai LJMS Etikos kodeksas ir kuriamas siekiant

užkirsti kelią visiems šiems netoleruotiems dalykams – duomenų klastojimui, plagijavimui, akademiniam nesąžiningumui.

Etikos kodeksą sudarys bendroji dalis, skirta LJMS nariams, kurioje aprašoma, kokių akademinės veiklos santykių siekiama su visuomene, kokiais principais bus diegiami viešieji ryšiai. Kitą Etikos kodekso dalį sudarys Tyrėjo deklaracija, kurioje apibūdinamos LJMS vertybės, veiklos principai. Pasak LJMS pirmininkės V. Petrikaitės, tiek Etikos kodeksas, tiek Tyrėjo deklaracija grindžiama LJMS vertybėmis – atsakomybe, kompetencija, kūrybiškumu, bendradarbiavimu, iniciatyvumu, atvirumu. Etikos kodeksas tam ir kuriamas, kad jaunųjų mokslininkų aplinkoje būtų skatinamas kūrybiškumas, profesionalumas, inovatyvumas, sąžiningos veiklos ir pagarbos kolegoms principai. O pagrindinis principas, kurio turėtų laikytis visi tyrėjai – objektyvios tiesos paieška. Neapeiti ir tokie reikalavimai kaip racionalus lėšų mokslininkams tyrimams naudojimas, humaniškumas eksperimentuose su gyvūnais, pagarbūs profesiniai santykiai su kolegomis ir pan.

Kaip matome, tai pakankamai išsamus ir platus dokumentas, kurį priėmus visų tų reikalavimų teks laikytis visiems LJMS nariams, galės visais išvardytais principais ir reikalavimais vadovautis visi akademinės bendruomenės nariai, jeigu jie to prašys – vertinti jų pačių ir kolegų veiklą pagal šio Etikos kodekso reikalavimus. Kodeksas numato, kad bet koks ginčas, susijęs su mokslinė veikla, turėtų būti sprendžiamas abipusiu susitarimu, o nepavykus išspręsti bus galima kreiptis į LJMS Etikos komisiją. Ją sudarys penki asmenys, išrinkti LJMS visuotinio susirinkimo metu. Ne daugiau kaip du asmenys bus galima rinkti ne iš LJMS narių, siekiant skatinti objektyvumą ir atvirumą ginčų metu. Etikos komisijos nutarimai bus teikiami svarstyti LJMS Tarybos, o priimti galutiniai nutarimai bus viešunami LJMS interneto svetainėje. Etikos kodekse aprašyta ir tvarka, kuri bus taikoma trečiosioms šalims.

Etikos kodeksą numatoma patvirtinti rudenį LJMS visuotiniame susirinkime. V. Petrikaitės manymu, toks bendro pobūdžio Etikos kodeksas galėtų būti naudingas ir platesnei akademinėi bendruomenei. Nors universitetai turi savo etikos kodeksus, bet jie dažniausiai neveiksni. LJMS šiuo savo žingsniu akademinės bendruomenės etikos problemų sprendimą norėtų inicijuoti nacionaliniu lygiu. Jeigu pavyktų, būtų didelis laimėjimas.

Lietuvos mokslo tarybos Humanitarinių ir socialinių mokslų komiteto pirmininkė Rūta Marcinkevičienė įsitikinusi tokio Etikos kodekso svarba, jis padėtų įveikti kai kurias iššaknijusias blogybes. Mokslinėje veikloje ne kiekvienas sugeba pasiekti norimo rezultato, tad kartais imamas apgaulės – gautų rezultatų imitacijos, svetimų rezultatų pasisavinimo. Tarptautinė praktika rodo, kad šalyse, kuriose seniai tokie etikos kodeksai buvo priimti, jau vis menčiau jais naudojasi – mairas savo darbą atlikti.

Labai svarbu, kad būtų konstatuota – mes norime šio Etikos kodekso laikytis, veikti viešai. Jokie kodeksai nepadės sureguliuoti žmonių tarpusavio santykių, kol jų reikalavimai netaps viešosios nuomonės dalimi. Vadinasi, reikia kuo didesnio viešumo ir daug apie deklaruojamas vertybes kalbėti. Jeigu ligi šiol kai kurie universitetai vis dar pakantūs savo pačių darbo brokiui, tai šitaip ilgai tęstis negalės, akademinė bendruomenė su tokia padėtimi nesitaikstys.

Etikos kodeksas buvo kuriamas strateginių seminarų, kurie yra LJMS vykdomo projekto *Jaunųjų mokslininkų tinklo plėtra* dalis, metu. Projektą finansuoja Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija pagal EEE ir Norvegijos finansinius mechanizmus. Šio projekto tikslas – jaunųjų mokslininkų tinklo, apimančio mokslu besidominčius moksleivius, studentus, doktorantus ir mokslų daktarus, stiprinimas ir plėtra.

Gediminas Zemlickas

Jaunųjų mokslininkų sąjungos pirmininkė Vilma Petrikaitė garbės raštus įteikia geriausiems 2009 m. disertaciją apsigynusiems jauniems mokslininkams

ASMENYBĖ

Kupiškėnės gyvenimo trajektorija: nuo Vilniaus ir Sankt Peterburgo iki Harvardo

2010 m. Kalbos premija paskirta Sankt Peterburgo valstybinio universiteto docentei dr. Vandai Kazanskienei. Nuo 2004 m. ši premija skiriama už lietuviybės puoselėjimą ir kitus gerus darbus, taip pat ir liuanistikos tyrinėjimų srityje. Kalbos premija įsteigta siekiant pagerbti žymią lietuviybės puoselėtoją, lietuviško žodžio skleidėją, spaudos laisvės gynėją, visuomenininkę Feliciją Bortkevičienę (1873–1945), todėl ši nominacija dar vadinama Felicijos premija. F. Bortkevičienės veikla ir puoselėtosios vertybės, jos gyvenimo idealai sektini bet kurios santvarkos žmogui, jeigu jam brangi lietuvių kalba ir rūpi kuo platesnė jos sklaida. Pretendentas Kalbos premijai gauti už savo veiklą neturi gauti atlygio, ta veikla neturi į jį tiesiogines pareigas.

Visus šiuos kriterijus visiškai atitinka šių metų Kalbos premijos laureatė Vanda KAZANSKIENĖ, su kuria kalbasi *Mokslo Lietuvos* atstovas.

Laiko save kupiškėne

Mokslo Lietuva. *Gerbiamoji ponija Vanda, leiskite Jus pasveikinti su garbingu apdovanojimu – Kalbos premija. Lietuvių kalbą daug metų dėstote studentams Sankt Peterburgo valstybiniame universitete, dirbate mokslinį liuanistikos tyrinėjimų darbą, esate pripažinta, gerbiama ir mylima visuomenininkė Sankt Peterburgo lietuvių bendruomenėje. Kaip pati šiame didžio kultūros mieste jaučiatės – labiau šio miesto ar Lietuvos žmogus?*

Vanda Kazanskienė. Vienu sakiniu būtų sunku atsakyti. Visur ir visada buvau ir lieku lietuvi. Man pasisekė, kad nei viename mieste, nei viename darbe, kurių teko keisti gana daug, pagaliau nei vienoje mokslo įstaigoje nebuvo gėda prisipažinti, kad esu lietuvi. Ir iš šalies dėl to nesu gavusi jokių priekaištų. Kalbu ne vien apie Sankt Peterburgą. Buvau pirmoji lietuvi Harvardo universiteto graikų tyrinėjimo centro stipendininkė. Ten taip ir įrašyta: „Vanda Manikaitė-Kazanskienė – Lietuva, Peterburgas“. Ir Sankt Peterburge, ir Harvardo universitete sakydavau: „Aš lietuvi“. Beje, Peterburge ligi šiol pastebi mano lietuvišką akcentą.

Kai klausiate: Lietuva ar Peterburgas, galiu atsakyti šitaip: Peterburgas – tai vieta, kur gyvena mano šeima, gimė, augo ir toliau auga mūsų vaikai. O Lietuva – tai šalis, kur esu gimusi, augusi, studijavusi ir į kurią gan dažnai sugrįžtu.

ML. *Esate kupiškėnė?*

V. Kazanskienė. Gimiau Kupiškio rajone Gudgalių kaime. Administraciškai priklausėme trims rajonams: iš pradžių Vabalninko rajonui, vėliau Panevėžio, Kupiškio rajonams. Todėl mano biografijoje esama tam tikros maišalynės: gimimo liudijime užrašyta, kad gimiau Gudgalių kaime Panevėžio rajone, o mūsų žemė ribojasi su Vabalninku, Kupiškio ir Panevėžio rajonais. Pati save laikau kupiškėne.

ML. *Esate geroje kompanijoje: iš Kupiškio krašto kilęs ilgametis Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Juozas Matulis, istorikas Vytautas Merkys, dailininkas Kazys Šimonis... Vardyti būtų galima gan ilgai.*

V. Kazanskienė. Kupiškėnai geri žmonės, tiesūs jų keliai... Fantastiš-

2010 m. Kalbos premijos laureatė Sankt Peterburgo universiteto docentė dr. Vanda Kazanskienė

čiausias mano gyvenimo susitikimas su kupiškėnu buvo toks. Su vyru Nikolajumi Kazanskiu bendromis jėgomis parašėme *Kretos–Mikėnų graikų kalbos ideografinį žodyną*. Ideografinis, kitaip tariant – sąvokų žodynas. Pasaulyje tai pirmasis toks žodynas. Kretos–Mikėnų kalba – tai II tūkstantmečio prieš Kristų kalba, seniausias senovės graikų kalbos variantas. Rašytinis variantas, kai rašyta dar ne abėcėliniu raštu, o skiemeniui: vienas ženklas – vienas skiemuo. Kalbai 3,5 tūkst. metų.

ML. *Su kokiais autoriais būtų galima sieti to periodo raštą?*

V. Kazanskienė. Iš to periodo vardų neraskime, nes ir to meto karalių vardus nelabai žinome. Išliko to periodo ūkiniai, religiniai įrašai. Štai mikėnologų pasaulyje yra labai nedaug, vieni kitus pažįstame. Gal kokių penkiasdešimt. Tuo metu, kai tą žodyną sudarinėjome, jų buvo dar mažiau. Tik XX a. viduryje pavyko perskaityti pirmąjį Kretos–Mikėnų rašto pavyzdį, o tą padarė 1952 m. anglų architektas ir kriptologas M. Ventris (Michael George Francis Ventris), padedamas kalbininko Džono Čedviko (John Chadwick).

Garsaus mikėnologo šaknis veda į Bičių kaimą

ML. *Ar be Jūsų pasaulyje dar kas nors iš lietuvių mokslininkų gilinasi į mikėnologijos problematiką?*

V. Kazanskienė. Kadangi bent jau iš pavardžių vieni kitus mikėnologai pažįsta, išleidę tą žodyną mudu su vyru išsiuntinėjome po egzempliorių pasaulio mikėnologams, šios srities žinovams ir besidomintiems. Tarp adresatų buvo ir Tomo Palaimos pavardė – ligi šiol tai vienas žymiausių pasaulio mikėnologų. Vyru sakau: „Man atrodo, kad jis lietuvis“. Užrašiau Tomui Palaimai tą žodyną lietuviškai. Pagaliau net jeigu jis nėra lietuvis, bet skaito mikėnų raštą, turėtų perskaityti

ir lietuviškai.

Išsiuntėme tą žodyną su lietuvišku įrašu, tačiau atsakymo negavome. Tuo ir baigėsi. Praėjo gal penketas ar šešetas metų, mudu su vyru ir mažais vaikais išvykome stažuotis į Harvardo universiteto graikų tyrinėjimų centrą. Ten nuostabios darbo sąlygos, apie kurias mokslininkai gali tik svajoti. Viena iš mums suteiktų galimybių – pasirinkti ir aplankyti pageidaujimą mokslo centrą. Žinoma, panorau aplankyti Techaso universitetą Ostine, Techaso valstijoje, kur dirba Tomas Palaima, nes ši tyrinėtojų grupė turi sukaupusi didžiulį mikėnologijos archyvą.

Išaiškėjo, kad Tomas Palaima savo kilmę maža kad lietuvis, bet dar ir kilęs

nuo Kupiškio, iš Bičių kaimo... Yra toks kaimas keturi kilometrai nuo Kupiškio. Pats T. Palaima lietuviškai nekalba, atsiuntė man gražią nuotrauką, kurioje jis su žmona, pusiau indėne. Abu nusi-fotografavę Kupiškyje.

T. Palaima ne tik lankėsi Kupiškyje, bet daug padėjo Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedrai knygomis. Bene 1994 m. Heidelberge vienoje konferencijoje sutikau T. Palaimą, kuris skelbė, kad Lietuva ką tik atgavo nepriklausomybę – ligi tol klasikinės filologijos knygų iš užsienio beveik negaudavo, bibliotekos – prieškarinio lygio, tad T. Palaima kvietė ir kitų šalių mokslininkus padėti Lietuvos klasikinės filologijos mokslui. Iš tiesų

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. prof. Valdemaras Razumas, 2010-ųjų ir 2008-ųjų metų Kalbos premijos laureatai dr. Vanda Kazanskienė ir Albinas Kentra bei Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus

jam pavyko surinkti daug knygų. Vis kalbu apie kupiškėnus ir tokių žmonių yra daug.

ML. *Labai įspūdinga istorija ir iš mūsų šio pašnekėsio ji tikrai nebus išbraukta. Neatsižvelgsiu į Jūsų perspėjimą braukti iš teksto viską, kas atrodo nereikalinga.*

V. Kazanskienė. Juokais prasidėjusi istorija turėjo, kaip matome, išties reikšmingą tęsinį. T. Palaimos seneliai į Ameriką atvažiavo, matyt, XX a. pradžioje. T. Palaimos tėvas dar lietuviškai kalbantis. Iš mūsų gautąjį žodyną su lietuvišku užrašu T. Palaima parodė tėvui, šis užrašą perskaitė. Beje, žodynas išleistas rusiškai, nes leistas Peterburge. Šia knyga T. Palaima naudotis gali, nes žodynas sudarytas pagal sąvokas. Pavyzdžiui, vienoje vietoje sutelkta viskas, ką žinome apie gyvulininkystę, avis, ožkas, arimo jaučius su jų varda, vilnas, jų kiekius ir t. t. Žinomą medžiagą sugrupavome taip, kad ja galėtų naudotis ir žmogus, nebūtinai mokantis tą kalbą.

Kaip senovės graikai suprato tautą

ML. *Kretos, Mikėnų archeologiniuose kasinėjimuose yra dalyvavusi lietuvi archeologė Kalifornijos universiteto prof. Marija Gimbutienė.*

V. Kazanskienė. Savęs su Marija Gimbutiene jokia būdu nelyginčiau, nes tai nuostabi archeologė. Maža yra archeologijai ir apskritai mokslui svarbių regionų, apie kuriuos Marija Gimbutienė nebūtų pasakiusi reikšmingo žodžio. Bet koks svarbesnis archeologinis tyrinėjimas būtinai veda į nuorodas su M. Gimbutienės tyrinėjimais.

ML. *Kiek klasikinei filologijai svarbi sandūra su kitais mokslais? Juk dabar daug reikšmingų atradimų daroma skirtingų mokslų paribiuose, sandūrose. Tikriausiai ir Jūs su vyru Nikolajumi Kazanskiu sudarydami „Kretos–Mikėnų graikų kalbos ideografinį žodyną“ rėmėtės ne vien filologine medžiaga? Gal klystu? Tad ką klasikinei filologijai reiškia*

mokslų sandaros reikalai?

V. Kazanskienė. Ko gero, klasikinė filologija yra pati plačiausia tyrinėjimų sritis, nes bent jau visų Europos mokslų užuomazgos yra Antikoje ir visų pirma Graikijoje. Filosofijos, istorijos, geografijos, medicinos, matematikos mokslai, literatūra su visais žanrais – epine poezija, lyrine poezija, istoriniu romanu ir t. t., pagaliau teatras ir visi politinės valdžios modeliai, visi politinės veiklos metodai kadaise buvo kuriami ir „išegzaminuoti“ senovės graikų. Ir demokratija, ir oligarchija, ir monarchija. Senovės Graikijoje buvo daugybė smulkių polių–valstybių. Tarp jų buvo įvairių politinių darinių, Sparta ir Atėnai buvo visiškai skirtingos valstybės. Skyrėsi žmonių papročiai, mentalitetas, požiūris į žmogų ir t. t.

Jau V a. prieš Kristų sofistai pirmą kartą suformulavo, kas yra tauta. Ir šiandien, gegužės 7-ąją, Lietuvos mokslų akademijos rūmuose, minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, pabrėžta mintis, kaip mes suprantame tautą. Tai visuomenė, turinti savo teritoriją, savo kalbą ir savo papročius.

ML. Buvo prisiminti Mikalojaus Daukšos „Postilės“ pratarmėje išsakyti žodžiai.

V. Kazanskienė. M. Daukša tai išsakė lenkiškai XVI a. pačioje pabaigoje, o senovės graikai šią tautos apibrėžtį pateikė V a. prieš Kristų.

ML. Tačiau ar senovės graikai tautą suprato taip, kaip kad suprantame šiandien mes? Juk kalbėdami apie gentinį susiskaldymą Lietuvoje, atsiduriame kiek keblokoje padėtyje. Kada galima kalbėti apie lietuvių tautą? Matyt, kai yra centralizuota atskiras gentis vienijanti jėga, taigi valstybė. Bet tuoj pat galime rasti ir kitų argumentų. Žodžiu, labai lengva įklimpti į diskusijų liūną, iš kurio kiekvienas diskusijos dalyvis taip ir išeis kaip atėjęs su savo nuomone. O kaip tautą suvokė senovės graikai, ar jiems nekildavo sumaištis?

V. Kazanskienė. Jeigu esant reikalui tos gentys gali susiorganizuoti gynybai ar žygiui, ir jeigu organizuojasi, jausdami giminingumą, jau galima kalbėti apie tautos formavimąsi. Pagaliau juk yra įvairių rūšių karinės sąjungos – epimachija, simachija. Ir tai jau nebūtinai gimines vienijanti sąjunga, nes epimachija yra vien gynybos tikslams kuriama sąjunga. Simachija (gr. symmachia < syn – drauge + machomai – kaunuosi) – tai polių sąjunga, skirta ir gynybai, ir puolimui. Jeigu atskiros bendruomenės, valstybėlės esant reikalui gali organizuotis bendroms užduotims įgyvendinti, vadinasi, jaučia bendrumą, pirmiausia – kalbos bendrumą, net jeigu skiriasi dialektai, raštija, papročiai.

Kaip kas skaito Homerą

ML. Bet ar visa tai yra klasikinės filologijos tyrimų objektas?

V. Kazanskienė. Taip pat ir klasikinės filologijos, nes naudojames tais pačiais šaltiniais. Graikiškai skaityti Homerą galėtų mažiausiai 15 specialybių atstovai ir kiekvienas ras sau labai naudingų dalykų. Ciceronas skaitydamas Homerą rasdavo labai ryškių ir pamokomų oratorystės pavyzdžių, todėl Ciceronui Homeras – geriausias oratorius. Ciceronas nagrinėjo, kaip kalba Odisejas, arba ir fiziškai, ir poelgiais labai negražus Tersitas.

Indoeuropeistas Homerą skaitys kaip sluoksniuotą pyragą, kuriame yra indoeuropiečių laikų liekanų, Mikėnų laikų II tūkstantmečio pr. Kr. poezijos liekanų: tikrai žinome, kad buvo dainuojamoji poezija.

Kalbos premijos laureatė Vandą Kazanskienę pasveikino Lietuvių kalbos instituto kalbininkė Albina Auksoriūtė, Grasilda Blažienė, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos sekretorius Andrius Vaišnys, VU Komunikacijos fakulteto docentė dr. Aušra Navickienė, poetas akad. Justinas Marcinkevičius, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Česlovas Stankevičius, Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos darbuotojas Povilas Saudargas, kalbininkas prof. Vitas Labutis, priekyje – laureatės sūnus Petras Kazanskis

Atsirai ir skaitytojų, kuriuos domina, kaip gyventa VIII amžiuje pr. Kr., kai gyveno ir kūrė Homeras. Vienaip skaitys kalbos istorikas, kitaip ekonomistas, kuriam rūpės, kokios tuo metu buvo žemės valdymo formos, ar buvo privilegijuotų žemės sklypų, kada jie buvo dovanojami. Ir į daugumą klausimų iš Homero kūrinių galima gauti atsakymų.

Kuo gera antika? Tuo, kad skaitydami tuos pačius šaltinius – Homerą, istorikus Tukididą (Thucydides, apie 460–395 m. pr. Kr.) ir Herodotą, tragikus ir kitus autorius – randame, ką ir siekiame rasti. Arba nerandame. Ką begalvotume apie pačią Homero asmenybę – buvo jis, o gal nebuvo, – bet šis autorius buvo perėmęs rapsodų tradiciją.

Ir vienas realistas tarp sugadintų klasikų

ML. Jūsų vyras Rusijos mokslų akademijos akademikas Nikolajus Kazanskis taip pat yra klasikinės filologijos mokslo

atstovas. Įdomu išgirsti apie jo tyrinėjimus, tai pat apie Jūsų sūnų ir dukrą.

V. Kazanskienė. Vyras taip pat yra baigęs klasikinę filologiją, jis indoeuropeistas, Lingvistinių tyrinėjimų instituto direktorius. Taigi su klasikinė filologija kaip pagrindu yra susipažinęs neblogai.

Duktė Marija šiuo metu yra Sorbonos universiteto doktorantė klasikinės filologijos srityje. Taigi šeimoje esame sugadinti „klasikai“, o vienintelis tikras gyvenimo realistas – ekonomistas sūnus Petras.

ML. Ir būtent realistas Petras Kazanskis savo mamą atlydėjo iš Peterburgo į Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos šventę Vilniuje. Garbė realistams.

V. Kazanskienė. Mano „realistas“ taip pat šiek tiek ragavo klasikinės filologijos – mokėsi Peterburgo klasikinėje gimnazijoje. Rusijoje tai veikiausiai vienintelė klasikinė gimnazija, įkurta 1989 metais. Veikia pagal klasikinės vokiško tipo gimnazijos principus, kai lotynų kal-

bos mokoma nuo penktos klasės. Pradedama nuo keturių valandų per savaitę, vėliau pereinama prie šešių savaitinių pamokų. Senovės graikų kalbos gimnazijoje mokoma nuo 7 iki 11 klasės.

Vokiečiai tokių gimnazijų jau nebeturi. Klasikinių gimnazijų yra, bet jose pasirenkama arba senovės graikų, arba lotynų kalba. Ligi šiol Peterburgo klasikinė gimnazija yra puiki, mokiniai stoja pagal konkursą, mokslas nemokamas. „Blato“ nėra, vaikai įstoja net ne pagal pasirengimą į penktą klasę, o pagal kūrybinius sugebėjimus, kurie tikrinami labai specializuotai. Paprastai į klasę priimama, tarkime, 28 vaikai, o baigia maždaug 16. Jeigu mokinys neįstengia mokytis kaip iš jo reikalaujama, nukreipiamas į kitą mokyklą.

ML. Taip rengiamas būsimoji Rusijos mokslinis elitas?

V. Kazanskienė. Toje klasikinėje gimnazijoje gerai parengiama keturių dalykų – klasikinių kalbų, istorijos, rusų kalbos ir literatūros bei matematikos. Praėjusiais metais gimnazija paminėjo savo 20-metį. Šios gimnazijos abiturientus galima išvysti studijuojančius ar dirbančius geriausiuose Europos universitetuose, tyrinėjimų centruose, pavyzdžiui, Makso Planko institute Vokietijoje.

ML. Peterburgo klasikinė gimnazija faktiškai suteikia stiprius pagrindus jaunuoliams, kurie renkasi tolesnes daugiausia klasikinės filologijos studijas?

V. Kazanskienė. Turiu pasakyti, kad šios gimnazijos auklėtiniai mažai stoja į klasikinę filologiją. Daugiau renkasi tiksluosius mokslus, matematiką, biologiją. Nuo mažens gautas klasikinis išsilavinimas jiems labai praverčia. Baigdami gimnaziją ir kasmet laikydami egzaminus, gimnazistai skaito Antikos autorius. Be to, beveik visų mokslų terminija buvo kuriama semiantis žodžių iš senovės

graikų bei lotynų kalbų, todėl suprasdami terminus ir sąvokas, iš vidaus išmanantys šias kalbas, turi ryškių privalumų tolesniems mokslams, ką bestudijuotų: fiziką, chemiją ar biologiją. Dar būdami pirmakursiai kur kas lengviau gali skaityti bet kokią mokslinę literatūrą.

ML. Suprantu, kad esate rami ir dėl klasikinės filologijos ateities Rusijoje?

V. Kazanskienė. Ne visai. Problemų nemažai. Galėtų būti gerokai daugiau vidurinių mokyklų, kuriose būtų dėstoma bent jau lotynų kalba. Turėtų būti daugiau aukštųjų mokyklų, kuriose lotynų ir graikų kalbas dėstytų šių kalbų specialistai, o ne romanistai kokiame nors Barnaulo universitete. Lotynų kalbos paskaitų Rusijos aukštosiose mokyklose labai mažai, todėl lotynų kalbą ir dėsto koks nors dėstytojas romanistas, metelius papildomai pasimokęs lotynų kalbos. Per mažai klasikinės filologijos tyrinėjimų, realiai dirbančių, rašančių klasikinės filologijos darbus.

ML. Bet gal šios krypties tyrinėtojų ir negali būti labai daug, tarkime, kad ir mikėnologų.

V. Kazanskienė. Mikėnologija – labai speciali sritis. Norint tapti mikėnologu reikia mokėti ne tik Homero kalbą, bet ir išmanyti indoeuropeistiką, archeologiją ir tai, kad Viduržemio jūros baseine II tūkstantmetyje prieš Kristų buvo penkios ar šešios rašto kalbos. Kai kurios ligi šiol neperskaitytos. Bet būtų puiku, jei savo pokalbį pakreiptume lietuvių kalbos link.

ML. Labai gerai, bet tik kitoje pokalbio dalyje. Juk Antika yra Europos kultūros pamatas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Daug bendrų interesų turi kalbininkė Vanda Kazanskienė ir Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos direktorius Sigitas Narbutas

Diena, kai Didždvario gimnazija alsavo Greimu (2)

Pradžia Nr. 10

Keli žiupsniai Didždvario gimnazijos istorijos

Daug matė per savo daugiau kaip šimtmetę istoriją Šiaulių Didždvario gimnazija. Savo pradžią ji skaičiuoja nuo 1898 m., kai Zubovų nuo Didždvario dvaro valdos atrežtame ir dovanotame sklype atidaryta mergaičių gimnazija. Sprendimas ją steigti, Kauno gubernatoriui leidus, priimtas 1896 metais Jų Imperatoriškųjų Didenybių Nikolajaus II Aleksandrovičiaus ir Aleksandro Fiodorovnos karūnavimui atminti. Lėšos rinktos iš aplinkinių dvarų savininkų ir privačių asmenų. Gimnazijos pastatas pastatytas iš plytų, kainavusių 10 tūkst. suaukotų rublių, o plytas gamino grafų Zubovų plytinės Gubernijoje ir Aleksandrijoje. Mokslas gimnazijoje pradėtas 1900 metais. Visų dalykų mokyta tik taisyklinga rusų kalba, daugiausia mokėsi judėjų, katalikų, stačiatikių, mažiausiai – liuteronų tikėjimo mergaitės. Gimnazistės turėjo vienodai rengtis, nešioti vienodos formos skrybėles. Gimnazijoje dirbo apie tris dešimtis mokytojų ir tarnautojų. Mokslas truko septynerius metus, galima buvo mokyti ir papildomoje aštuntoje pedagoginėje klasėje. Pirmąją laidą 32 abiturientės baigė 1905 metais. Pirmojo pasaulinio karo metais gimnazijos patalpose įkurdinta vokiečių karo ligoninė. Pirmosios nepriklausomybės metais vadinosi Šiaulių gimnazija, vėliau – Šiaulių mergaičių gimnazija. Tarybiniais laikais buvo Šiaulių 5-oji vidurinė mokykla, o 1994 m. pavadinta Šiaulių Didždvario vidurinė mokykla, kuri nuo 1999 m. yra Šiaulių Didždvario gimnazija. Nuo 1997 m. priklauso UNESCO asocijuotų mokyklų tinklui. Nuo 2005 m. gimnazijoje įgyvendinama Tautautinio bakalaureato diplomo programa. Lietuvoje tik Vilniaus licėjuje ir

Jamžinant A. J. Greimo vardą Šiaulių Didždvario gimnazijos pastato fasado atminimo lentoje (iš kairės): doc. Romaldas Misiukevičius, doc. dr. Darius Kučinskas, choro dirigentė Virginija Puronienė, LR švietimo ir mokslo viceministras Vaidas Bacys, rašytojas, literatūros almanacho „Varpai“ vyr. redaktorius Leonas Peleckis-Kaktavičius, Šiaulių miesto savivaldybės Švietimo skyriaus vedėja Violeta Damskienė, prof. habil. dr. Kęstutis Nastopka, prof. dr. Karolis Rimtautas Kāšponis, Šiaulių savivaldybės meras Genadijus Mikšys, gimnazijos direktorius Vitalis Balsevičius, literatūros almanacho „Varpai“ redaktorė Silvija Peleckienė.

Šiaulių Didždvario gimnazijoje galima rinktis mokyti pagal Tautautinio bakalaureato diplomo programą. Moksleiviams suteikiama pagalba siekiant tarptautinės veiklos, skatinamas globalus požiūris į išsilavinimą. Šios Tarptautinės programos mokinys Lukas Bielskis gavo Harvardo universiteto stipendiją ir nuo rudens studijuos inžineriją šio universiteto (JAV, Masačusetsas) Menų ir mokslų fakultete. Dar pasakysime, kad nuo 1999-ųjų iki 2009-ųjų metų Didždvario gimnazijai vadovavo Vaidas Bacys, o jam tapus LR švietimo ir mokslo viceministru jį pakeitė Vitalis Balsevičius.

Nerimo kupini 1940-ieji metai

Grįžkime į 1940 metus, kai Šiaulių gimnazijų neapėjo Lietuvoje įvykę politiniai pokyčiai – buvusios atskiros berniukų ir mergaičių gimnazijos pertvarkytos į mišrias. Mokytojai palikti tie patys, neliko tik kapeliono, direktoriai pakeisti. Klasių auklėtojai įspėjo mokinius, kad rugsėjo 1-ąją, per iškilmingą mokslo metų pradžią, negiedotų Lietuvos himno, nebūsią ir maldos.

Gimnazijose reforma buvo daroma pagal to meto Sovietų Sąjungos mokyklų kurpalį. Viešai buvo kalbama, kad Lietuvoje per ilgai buvo mokoma gimnazijose, todėl baigusieji šešias ir septynias klases mokiniai bus išleidžiami „į gyvenimą“. Būsimos VII klasės buvo pavadintos IX sa, o būsimos VIII klasės – IX a. Ką reiškė tos raidės prie klasių pavadinimo, šiandien sunku pasakyti.

Trečiokės gimnazistės, kurių klases auklėtoju buvo paskirtas A. J. Greimas, nuo šiol tapo septintosios klasės mokinėmis. Rašytojas Leonas Peleckis-Kaktavičius nuveikė didelį darbą susiradęs keliolika asmenų, pažinojusių A. J. Greimą, užrašė jų prisiminimus. Tarp jų ir buvusią televizijos režisierę, kelių knygų autorę Zinaidą Jadvygą Janulevičiūtę, Juliją Bertašiūtę-Adamkevičienę, Aldoną Danutę Sprindytę-Juzeliūniene, Aldoną Strumylaitę-Čepulienę.

Koks mokytojo A. J. Greimo paveikslas iškyla mintyse, vertinant iš jo mokinių prisiminimų? Įsivaizduokime nerimo kupinas dienas, kai 1940-ųjų rugsėjo 1-ąją trečiokės gimnazistės ateina į gimnaziją ir sužino, kad nuo šiol jos būsiančios septintosios klasės mokinės ir tai jau ne mergaičių, bet mišri gimnazija. Dalis mergaičių, daugiausia mokytojo Jono Adomaičio gerbėjos, išėina į berniukų gimnaziją, nes nuo šiol ten, taip pat mišria tampančioje gimnazijoje, mokytojus jų pamėgtasis mokytojas, o į mergaičių gimnaziją ateis mokyti berniukai. Iš pareigų

atleista direktorė egiptologė Ieva Andriulytė, mergaičių gimnazijoje dėčiusi istoriją. Į Vokietiją repatriuoja trečiosios klasės auklėtoja Veronika Bistramienė, dėčiusi prancūzų kalbą. Jos vietoje klasės auklėtoju bus – o, siaube! – vyras. Didžiulės permainingos, daug nerimo.

V. Bistramienė ramina mergaites, kad naujasis jų auklėtojas ir prancūzų kalbos mokytojas taip pat kaip ir ji yra baigęs Grenoblio universitetą, tad baimintis nesą ko.

Gimnazijos mokytojas Algirdas Julius Greimas

Po kelių dienų į klasę labai tvirtu žingsniu įžengė naujasis auklėtojas. Iš laiko nuotolio žiūrint – labai jaunas, bet tai vertinimas, praėjus 70 metų nuo to pirmojo susitikimo. Tuo metu A. J. Greimas buvo jau persirėjęs per 23 metus, tad septintokėms mokinėms gal ne toks ir jaunas pasirodė. Šviesiaplaukis, rusvais mažais ūsiukais, į viršų lygiai sušukuotais plaukais, mėlynakis. Galva šiek tiek pakreipta į šoną, bet žvilgsnis nedrąsus, priešingai negu žingsnis. Svarbiausia, kad akys nepiktos, o balsas visai malonus. Lūpos suspaustos, bet kalbant pasirodė ir šypsena.

Pro mergaičių akis neprasprūdo mažiausia smulkmena. Ant dešinės rankos nykščio sidabro žiedo smulkmena nepavadinsi, tuo labiau, kad parašęs sakini, šiuo žiedu mokytojas būtinai pabarškino ir lentą. Plikė tuo metu dar ne visai akivaizdi, bet kasmet didėianti kaip ir mokytojo pastangos plaukų sruoga paslėpti tą vis labiau ryškėjantį mėnulį. Juk ne atsitiktinai jam buvo prigijusi pravardė „Olandiškas sūris“.

Netrukus paaiškėjo, kad A. J. Greimas mokys ne tik prancūzų, bet ir lietuvių kalbos. Kalbėjo taisyklinga ir labai gražia kalba, kurioje prasi-mušdavo lengvas suvalkietiškas akcentas. Kaip čia neprisiminti, kad A. J. Greimo tėvas Julius Greimas buvo

kilęs iš Užnemunės, Sūduvos, netoli Liudvinavo esančio Šilavoto kaimo dabartiniame Marijampolės rajone. Mamos Konstancijos Mickevičiūtės-Greimienės gimtinė – Kalvarija. Tėvų tarmės veikiausiai nesugadino nei gyvenimas Aukštaitijoje (Kunigiškiuose, Kupiškėje), nei pasitraukimas Pirmojo pasaulinio karo metais į Rusijos gilumą, o iš tėvų suvalkietiškos tarmės akcentą įgijo ir Algirdas Julius.

Naujasis mokytojas labai greit atsiskleidė kaip literatūros žinovas. Mokiniai dažnai matydavo savo mokytoją bibliotekoje, apskrovusį knygomis, išsinešantį dar po kelias į namus. Laisvų rašinių temas užduodavo dažniausiai pateikdamas poezijos posmelį ar citatą iš knygos. Jam rūpėdavo, ką skaito jo mokinės, kokiomis knygomis domisi. Šiaulių viešojoje bibliotekoje gimnazistai dažnai matydavo ir savo mokytoją, kuris dažniausiai priedavo pasidomėti, ką skaito jo auklėtinės. Siūlydavo daugiau skaityti geros poezijos, ir ne vien lyrinės, bet ir filosofiškos eilės. Užduodamas rašiniui laisvą temą dažniausiai padiktodavo kurio nors poeto, kad ir Henriko Radausko posmą. Iš savo auklėtinių siekė kūrybiškumo, vertino savarankišką mąstymą.

Ypatingu griežtumu kaip klases auklėtojas A. J. Greimas nepasizymėjo, gal nė didesnio reikalo nebuvo. Savo pamokas pajvairindavo pasakojimais iš Prancūzijos. Tuo metu jo klausytis buvo įdomu, o gilesnis, visapusiškesnis vertinimas, palyginti su kitais mokytojais, ateis kiek vėliau semiantis gyvenimiškos patirties. A. J. Greimo pamokos nebuvo panašios į jokias kitas. Įstrigo įdomios A. J. Greimo mintys apie lietuvių to meto literatūrą – jis turėjo su kuo lyginti. Mokytojo teigimu, lietuvių literatūra per nepriklausomybės metus padarė didelę pažangą nuo lėkšto realizmo iki modernizmo viršūnių.

Greimo batai su trigubu padu

Nieko stebėtino, jei kai kurios gimnazistės buvo įsimylėjusios savo

Prof. Kęstutis Nastopka su A. J. Greimo mokytoja Elvyra Ramanauskaite

mokytoją, sėdinčios galiniuose suoluose truputį pavydėjo toms, kurioms pavyko užsiimti vietos priekiniuose. Pastarosios kartais savotiškai flirtuodavo: kai į klasę įžengęs mokytojas išsiimdavo ausų vatos kamštukus ir pasidėdavo ant stalo priešais save, valiūkės mergaitės pasistengdavo tuos kamštukus nuo stalo nupūsti. Kartais ir Greimas nelikdavo skolingas – kai kurias mokines buvo apdovanojęs taikliomis pravardėmis.

Ir vis dėlto kad ir kokios pastabios buvo gimnazistės, vieno dalyko savo mokytojo aprangoje jos nepastebėjo – tam prireikė vyriškos akies. Pasirodo, Greimas savo neaukštą ūgį mėgino kompensuoti nešiodamas batus su trigubais padais. Atrodo, gan sėkmingai, o Australijoje gyvenantis Jurgis Janavičius daugeliui metų praejus Zinaidai Jadvygai Janulevičiūtei šią mokytojo gudrybę atskleidė. Kaip įrodymą atsiuntė net piešinį – kaip tie Greimo batai atrodė.

Kai nustojo dėstyti gimnazijoje, Greimas savo buvusioms mokinėms yra prisipažinęs, kad ne visada joms buvęs labai objektyvus, kai kurioms pakeldavęs pažymį dėl jam patikusiu vienokių ar kitokių merginų savybių. Savo po daugelio metų rašytuose atsiminimuose Greimas ne be pasididžiavimo rašo, kad paruošęs „špargalką“ brandos atestatą 1941 m. padėjo įsigyti Aleksandrai Fledžinskaitėi, būsimajai Kašubienei, kuri tapo pasaulinio masto menininke – dailininke skulptore, keramike. Ypatingą pasitenkinimą Greimas jautė, kad tą „špargalką“ į egzaminų klasę įnešė pats gimnazijos komjaunimo sekretorius. Nuo savęs pridursime, kad karo metais Aleksandra Fledžinskaitė-Kašubienė studijavo Kauno

suskato jo ieškoti. Bent taip ironiškai ir žaismingai tvirtina pats Greimas. Jam buvo paprasčiau, o mums teks tuos jo žodžius pagrįsti. Iš dalies tai turėtų būti vis dar tyrinėtini dalykai, nebent persiimtume lengvabūdiškai žaismingu Greimo prisiminimų stiliumi ir taip pasilengvintume savo užduotį. Gal nebūtų prastas ir toks kelias. Kartą į duris pasibeldė jam nepažįstamas teatralas Juozas Grybauskas. Greimas jį vadina „režisieriumi iš Kauno“, bet aptariamuoju metu teisingiau būtų vadinti Valstybės teatro aktoriumi. Studijuodamas Lietuvos universitete J. Grybauskas 1926–1930 m. buvo Balio Sruogos teatro seminaro lankytojas, 1929–1932 m. mokėsi Valstybės teatro Vaidybos mokyklos A. Olekos-Žilinsko kurse, o 1939–1940 m. dirbo Valstybės teatre Kaune. Ta pačia proga pasakysime, koks buvo Šiaulių teatro statusas. Nuo 1931 m. rugpjūčio 1 d. Šiaulių teatras veikė kaip Kauno Valstybės teatro skyrius, 1935 m. perkeltas į Klaipėdą tapo Valstybės teatro Klaipėdos skyriumi, o Vokietijos naciams po ultimatumo aneksavus Klaipėdą 1939 m. kovo 23 d. teatras, praradęs visą savo turta, „grįžo“ į Šiaulius kartu su buvusiu pavadinimu. Nuo 1941 m. gruodžio 30 d. – Šiaulių miesto teatras, nuo 1944 m. spalio 11 d. tapo Šiaulių dramos teatru. Tai štai J. Grybauskas pareiškė A. J. Greimui, kad Šiaulių teatras priimtų jį režisieriumi, bet prieš tai jam reikėtų kuo greičiau pastatyti kokį nors spektaklį, o tam reikia tinkamos pjesės. Grybauskas atsinešė ir anglišką pjesę, bet reikia išversti į prancūzų kalbą. Gal Greimas imtųsi? Greimas tą veikalėlį vertė penkis dienas ir penkis naktis, kai ką suprancūzino, kad ir kai kuriuos vardus, pavyzdžiui, Muriel pervadino į Marielle, – gal kad

Atjaunėjęs atrodo Šiaulių Didždvario gimnazijos pastatas

formavimąsi. Į tai niekas iš lietuvių tyrinėtojų nekreipė dėmesio, nes visa tai juk pernelyg paprasti, kiekvienam lietuviui gal net savaip rutininiai dalykai. Kad turtingos lietuviško kaimo tradicijos, Lietuvos gamtos grožis, tuo metu dar išsaugojęs pirmapradiško savitumo nemažą dalį veikė Greimą, tikriausiai niekas neginčys – savaime suprantami dalykai. Tačiau į visa tai pažvelgti kaip į intelektualijų ir estetičių ženklų genezės prielaidas būsimojo mokslininko asmenybei be Eero Tarasti ir Kostino Miereanu postūmio vargu ar būtų įmanoma. Neįmanoma reikia Sorbonos universiteto, kad galėtume pamatyti, kas lyg ir akivaizdu, bet į tą akivaizdumą atkreipiame akis tik tada, kai kiti pirštu baksteli. Neįmanoma intelektualaus užsieniečio akis geba pamatyti, kas savita, išskirtina, gal net savotiškai fenomenalu lietuviškoje patirtyje, tegu ir visai kasdieniauose dalykuose? Tiek paprastuose, kad jų net nepastebime.

Vis dėlto savųjų garbei pastebėsime, kad Greimo mokinių mestoji sėkla krito į jau parengtą dirvą – mintyje turėtina K. R. Kašponio pedagoginės veiklos ir gyvenimiškos veiklos sukaupitoji patirtis. Baigęs ekonomikos studijas Vilniaus universitete ir chorvedybos studijas Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (dabar Muzikos ir teatro akademija), stažavęs Budapešto F. Liszto aukštojoje muzikos mokykloje ir kėlęs kvalifikaciją Maskvos valstybinėje P. Čaikovskio konservatorijoje, daugiametę patirtį įgijęs nustatydamas vaikų muzikinius gabumus. Taigi profesorius buvo ta asmenybė, kuriam E. Tarasti ir K. Miereanu pasiūlymai pasirodė labai viliojantys ir artimi, nes ir pačiam nuolat tekdavo dirbti su jaunais žmonėmis, padėti jiems atskleisti ir išplėtoti savo muzikinius gabumus.

Greimas tampa aktoriumi

Visiškai nukrypome nuo Greimo tartininkavimo Šiaulių teatrui temos. Siekiant suteikti daugiau prancūziškumo statomai anglų autoriaus pjesei, Greimui teko iš užkulisių deklamuoti Šarlio Bodlero (Charles Pierre Baudelaire) *Himną grožiui*. Tiesą sakant, vargu ar kas geriau už Grenoblio universiteto absolventą su ta užduotimi galėjo susidoroti. Taip Greimas tapo aktoriumi.

Matyt, ne tokiau ir prastu, nes stant kitą spektaklį režisierius Ipolitas

Tvirbutas Greimui pasiūlė aktoriams išaiškinti vienos XIX amžiaus vokiečių dramaturgo pjesės subtilybes ir tapti režisieriaus padėjėju. Vis dėlto šis pasiūlymas Greimo nesugundė – gal su teatru jis nesiejo savo ateities.

Teatras Greimo gyvenime tebuvo epizodas, bet ir epizodo reikšmės nereikėtų menkinti gerame spektaklyje, ypač jeigu tas spektaklis yra gyvenimas. Šiauliuose Greimas atsidūrė savaip labai įdomaus kultūrinio gyvenimo aplinkoje, nors tikriausiai ne iš karto tos aplinkos savitumą suprato ir pradėjo vertinti. Vienas dalykas – kai tau 23 metai (tiek Greimui buvo jam atvykus į Šiaulius) ar net 27-eri, kai teko šį miestą apkeisti ir pasitraukti į Vakarų, ir visai kitas perkopus septynioms dešimtims, kai tie prisiminimai buvo rašomi, daugelio praeities metų įvykiai vertinami. Suprantama, išliko grūdai, pelai atsisisijojo. Kas iš 1940–1944 metų Šiauliuose gyventojų laikotarpio Greimui išsisijoję kaip reikšminga patirtis?

Per žmones reiškėsi Šiaulių dvasia

Šiauliečių gebėjimas visiems svarbių kultūros ir lietuviybės dalykų nesuplakti su atskirų žmonių idėjiniais įsitikinimais. Atrodo, šiais klausimais puikiausiai sutarė tiek liberalioji bajorija, tiek ir socialdemokratinės miestionijos idealams atstovaujantys asmenys. Pirmajam sparnui Šiauliuose priklausė Zubovai, Putvinskiai, Fledžinskai, Karkauskiai, o socialdemokratinei minčiai – Venclauskiai, Bugailiskiai, Lukauskiai. Suprantama, minime tik ryškiausių šių idėjinų pakraipų šeimų atstovus.

Kad ir advokato Stasio Lukauskio dukros Zulė (Sofija Janina) ir Hania (Ona Halina) Lukauskaitės. Greimas jas vadina kovingomis socialistėmis revoliucionierėmis, bet tai kažkodėl joms netrukdė būti kultūringomis inteligentėmis. Sofija Janina ištekėjo už daktaro Domo Jasaičio (1898–1977), krikščionių demokratų lyderio. Tai jo dėka karo metais pavyko išrūpinti leidimą leisti literatūrinį almanachą *Varpai*, o tokio leidinio sumanytojas buvo Greimas. D. Jasaitis 1917 m. Voroneže baigė Martyno Yčo gimnaziją, mediciną studijavo Kijevo ir Berlyno universitetuose, 1923–1925 m. dirbo Paryžiaus ligoninėje ir Pastoro institute, apgynė medicinos daktaro laipsnį, maždaug tuo pačiu metu buvo Lietuvių

studentų draugijos Paryžiuje pirmininkas. 1940–1942 m. D. Jasaitis – Šiaulių miesto sveikatos skyriaus vedėjas, vykdė naujos ligoninės statybą, 1943–1944 m. buvo tos ligoninės direktorius. Kaip ir A. J. Greimas 1944 m. pasitraukė į Vakarų, gyveno JAV, dirbo gydytojo darbą, tapo žymiu JAV lietuvių veikėju, Lietuvių enciklopedijos Medicinos skyriaus redaktoriumi.

Ne mažiau spalvingas ir jo dukterų likimas. Ką mintyje turi Greimas, vadindamas seseris Lukauskaites socialistėmis revoliucionierėmis? Gal įdeda visai kitą prasmę į tą sąvoką nei mes šiandien suprantame? Kadangi semiotika – prasmių mokslas, priminsime, kas mums žinoma apie Lukauskaites. Tuo labiau, kad tai Greimo aplinkos Šiauliuose asmenybės.

Sofija Janina 1919 m. baigė Šiaulių gimnaziją, kovose su bolševikais ir bermontininkais buvo Šiaulių miesto ir apylinkės partizanų štabo narė, vadovavo žvalgybos skyriui. Perėjo fronto liniją, kad galėtų pasirūpinti pulkininko Grigaliūno-Glovackio 1919 m. nužudyto socialdemokrato Jurgio Smalsčio-Smolos žmona belge. Berlyne baigė agronomijos mokslus, Danijoje studijavo gyvulininkystės mokslus ir kooperaciją. 1944 m. su vyru D. Jasaičiu pasitraukė į Vakarų.

Ona Halina Lukauskaitė-Poškienė buvo poetė, vertėja, visuomenės ir politinė veikėja. 1945 m. ši narsi moteris su kapitonu Jonu Noreika – *generolu Vėtra* ir Stasiu Gorodeckiu – *S. Radžiūnu* Vilniuje įsteigė Lietuvos tautinę tarybą, kaip pasipriešinimo sovietų okupacijai centrą. Šios Tarybos vardu apie padėtį Lietuvoje 1946 m. parašė laišką popiežiui. Ypatingojo karinio tribunolo buvo nuteista 10 metų. Veiklos prieš sovietinį režimą nenutrūko ir grįžusi iš įkalinimo vietos. 1976 m. su Viktoru Petkumi, kun. Karoliu Garucku, Tomu Venclova ir dr. Eitanu Finkelšteinu įsteigė „Helsinkio susitarimams remti lietuvių grupę“.

Štai tokios buvo šiaulietės seserys, nors pernelyg nuskubėjome į priekį. Jasaičiai namai buvo tolerancijos simbolis, juose lankydavosi įvairių idėjinų pakraipų žmonės, o įsitikinimai netrukdė jiems rasti bendrą kalbą, rūpintis miesto kultūra ir gerove. Pasak Greimo, štai ši simbiozė ir išugdė lietuvišką, kultūringą Šiaulių miestą.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Atidengiant A. J. Greimui skirtą atminimo lentą susirinkusiuosius džiugino Šiaulių Didždvario gimnazijos berniukų vokalinis ansamblis

taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute ir Vilniaus dailės akademijoje, o 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Nuo 1947 m. gyvena Niujorke, nuo 1970 m. kūrė monumentalias reljefines sienas iš plytų, granito, marmuro. Jos sukurtą mozaiką galima išvysti Kalifornijos banko rūmuose San Franciske, plytų reljefą Ročesterio technologijos institute ir daug kitų reikšmingų kūrinių. O štai granito sienos Pasaulio prekybos centrui Niujorke pamatyti nepavyks, nes šį pastatą 2001 m. susprogdino teroristai.

Dėstydamas Šiaulių suaugusiųjų gimnazijoje Greimas tikino „apšvietęs ir išmokęs“ vėliau jo draugu tapusį kompozitorių Julijų Juzeliūną, mokė ir jo būsima žmoną Aldoną Danutę Sprindytę-Juzeliūniene.

Pirmasis Greimo literatūrinis honoraras

Šiauliuose ne tiek Greimas beldėsi į kultūros duris, kiek pati ponija kultūra

neerzintų vokiškos ausies. Juk karo metas. Tas veikalėlis buvo pastatytas Vilniuje ir Marijampolėje, o Greimas už savo darbą gavo savo pirmuosius literatūrinius honorarus.

Paprastų dalykų svarba

Galime savęs paklausti, ar tai svarbus Greimo kūrybinio gyvenimo faktas? Tikriausiai atsakyti būtų lengva, lygiai kaip ir į klausimą, kiek svarbūs šios kūrybinės asmenybės gyvenime buvo jo vaikystės laikotarpiai Kunigiškiuose, Kupiškėje, Šiauliuose (šiam mieste iš vaikystės jau peraugant į paauglystę)? Niekam Lietuvoje visa tai nebuvo nei svarbu, nei labai įdomu, kol Greimo mokinius suomis Eero Tarasti nepaskatino profesorius Karolio Rimtauto Kašponio patyrinėti ir įsigilinti būtent į Greimo vaikystės periodą, mėginant išsiaiškinti, kaip ankstyvoji gyvenimo patirtis, inteliģentiški tėvai, šeimyninio gyvenimo darba, pati aplinka veikė asmenybės

ATMINTIS

Iš lentynų ir dėžučių – naujam gyvenimui

Prof. habil. dr. Juozas Vytautas
UZDILA

*M*ano seneliai gulėjo dėžutėse
Arba stovėjo lentynose, –

rašo Vytautas Landsbergis, prisimin-
damas mamos tėvus, o savo senelius
Joną ir Konstanciją Jablonskius (eil.
Bobutė, p. 67)*. Intelektualo atsimi-
nimai pateikti ypač nelauktai – eilė-
raščiais. Ir nekasdieniška apie laiko
į mėlynus tolius nešama kasdienybė.

Tenka pripažinti – bent vieno
šimtmečio (XX a.) Lietuvos žmonių
gyvenimai suguldyti į dėžutes. Dau-
gumai lietuvių nuotraukos – bran-
giausia ir vienintelė giminės ir šeimos
relikvija. Už ją brangesnė galėtų būti
prisiminimų fenomenologija – nuos-
tabus sąmonės vaizdas, kaip Jablons-
kių anūko Vytulio (taip sakė bobutė)
eilėraštyje *Rygiškių pasaka*. Viskas
jame telpa: simboliai (ratukai, ku-
riais į universitetą važinėjęs senelis,
žila jo barzda, nušviesta ypatingos
šviesos), prisiminimai (buvo senelis
griežtas, vientisas, reiklus, mylėjo
jis mūsų kalbą ir niekam neleido jos
gražaus daržo mindžioti, prišuikšlinti
ir nušaldyti).

Dabartis – keistai graudus pe-
riodas. Tiesiog pasirašytoją rankoves
inteligentai (ir ne tik jie) pluša dirba
nacijos kultūros reikšmingame bare:
vieną po kitos rašo ir leidžia (jei tik
pinigų patys turi ar susipratę žmonės
jį duoda) valsčių, parapijų (žinoma,
ir kaimų, kurie jau seniai nuo žemės
paviršiaus nušluoti), giminės ir
šeimos istorijas. Išjudino kūrybinę
potenciją ne tik Lietuvos 1000-mečio
paminėjimas ir vis propaguojamas
TV laidose žurnalisto Juro Jankevi-
čiaus *Klausimėlis* (o dievulėliau tu
mano, kaip „gražiai“ tautiečiai svai-
čiojo apie įžymų lietuvių kalbininką
Joną Jablonskį, lyg netiesiogiai būtų
norėję priminti Gėtės mintį: nieko
nėra baisesnio už baisesnį fantaziją).
Metraščių rašymo priežastis dar ir
kita. Nykstant gestam kaip ta likimo
skersvėjuose deganti žvakė.

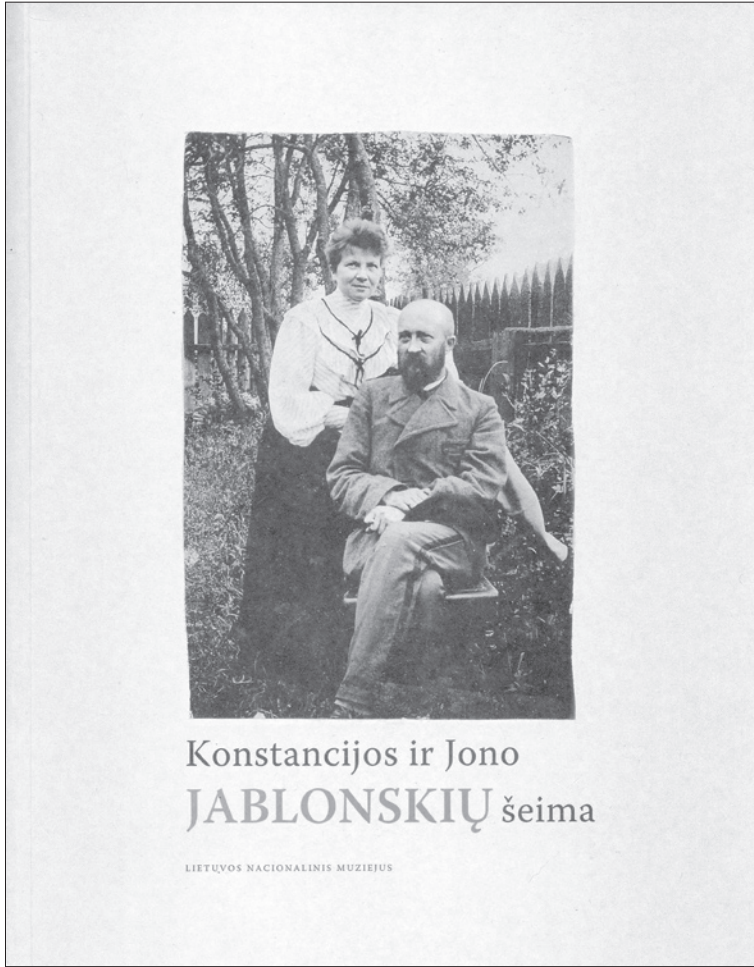
Ir 2010 metai buvo pradėti šiurpo
gaidele – per vienerius metus apmažo
Lietuva 21 tūkst. gyventojų. Arba tiek,
kiek Šilutėje gyvena (iš TV laidų)...

Tvarkingos ir darbščios, bet iš
pasaulio skubri žingsniu išeinančios
tautos rūpestis – viską, ką gražiausia
turime, iš tų dėžučių ir lentynų sudėti
į puikias knygas – tvirtesnę už granitą
paminklą. Vis ta viltis. O gal kas nors
ims ir perskaitys? O jei ne, tai bent
turės! Dabarty tai daug kas ir daug
knygų turi.

Graži ir prasminga į skaitytojo
rankas imama knyga *Konstancijos
ir Jono Jablonskių šeima*, sudaryta
provaikaitės Eglės Lukėnaitės-Gri-
ciuviinės ir jos pagrandinio talkinin-
ko – Lietuvos nacionalinio muziejaus.
Sudarytoja – reto kuklumo autorė:
tepasirašo tik antroje titulinio lapo
pusėje (tik vieną kartą!) greta dailin-
kės Vidos Kuraitės ir redaktorės
Nijolės Deveikienės.

Skaitydami šį tomą, supranti:
pratarinė ir įvadas, pagrandinė studija
Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima
(p. 15–42), surinkti atsiminimai ir

* - *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*. Sudarė. E. Lukėnaitė-Gri-
ciuviene. – Vilnius: Lietuvos naciona-
linis muziejus, UAB „Petro Ofetas“,
2009. P. 246.

laiškai, spaudos liudijimai ir prie-
dai, nuotraukų aiškinimai ir asmen-
vardžių rodyklė – viskas pirmiausia
šios darbščios moters sudaryta. Ją
rėmė archyvų puoselėtojai, visos tos
gerosios tetos ir dėdės, Kazimiera
Galaunienė, davusi idėjos pradžia,
prof. Arnoldas Piročkinas, jau funda-
mentalios studijos apie Joną Jablonskį
autorius, ir daugybė kitų. Kai darbas
įprasmintas, galima rašyti dedikaci-
ją: „Skiriu dukroms Liepai ir Saulei
ir visiems, kuriems artimi knygos
herojai ar jų palikti darbai Tėvynėi“
(p. 7). Mes, skaitytojai ir vertintojai,
priimame šią intenciją kaip į mūsų
savastį pasėtus grūdus. Iki šiol daug
prirašyta istorinių ir teorinių šeimos
tyrimų, bet palyginti mažai tokių, iš-
kilusių Lietuvos žmonių šeimoms skirtų
knygų. Šioji knyga – ne tik privati (tik
Jablonskių giminės) šeimos studija,
bet ir kalbininko Jono Jablonskio, va-
dinto vienu iš didžiausių tautos vyrų,
nuopelnų lietuvių kalbai priminimas.
Tatai liudija Jono Jablonskio mintys
apie kalbą, Lietuvos spaudoje skelbti
neurologai, nuopelnų aprašymai ir
apdovanojimų faksimilės.

Kodėl tokia knygos struktūra,
nesunku atspėti – vis siekta, kad
Jablonskių proproanūkiai tenkintų
savo episteminių smalsumą: pažintų,
kaip rašęs Vydūnas, lietuvių kalbos
sąžinę – Joną Jablonskį ir jūdvių su
Konstancija šeima. Nuo šiol Jablons-
kių giminė turės puikią relikviją. Bent
retykaisiais pravers išmintingų žmonių,
visų draugėn sudėtų (proprosenelių,
prosenelių, senelių, vadintų dar ir
kitais, švelnybiniais žodžiais – mo-
tulė, mamutė, tutė, dėdė), patarimai.
Tegul būna prisiminti Onytė, Vytutis,
Justukas, Jultytė, Jonytis... Taip rašant,
savaip reanimuojamas susvetimėjimo
apimtas lietuvių sąmonės ir bendrivi-
mo klodas. Per papročius, tautišką
mentalitetą ataidi gyvenimo išmintis.
Ji, regis, su užmoju, kuo plačiausiai ir
giliausiai išsakyta laiškuose ir reflek-
tuota Jablonskių amžininkų paste-

bėjimuose.

Knygos skaitymas – vienas
džiaugsmas. Visi tie gimimo, krikš-
to, santuokos ir mirimo aktai be
galo įdomūs. Kad ir Jono Jablons-
kio Gimimo aktas. Viskas, kas įvyko,
kuo tiksliausiai aprašyta: 1860 m.
gruodžio aštuonioliktą dieną pir-
mą valandą po pietų žemdirbys iš
Kubilėlių kaimo Juozas Jablonskis (33
metų) kartu su Juozu Marcinkevičiumi
(33 metų) ir Petru Mekšriūnu (51
metų) parodo vyriškos lyties kūdikį,
gimusį Kubilėlių kaime šiandien
pirmą valandą nakties iš teisėtose jo
žmonos Agnieškos (čia kiek perfra-
zuotas puikus A. Piročkinos vertimas
– *autoriaus pastaba*). Kaip ir kitas,
dabarties skaitytojui nuostabą ke-
liantis Konstancijos Onos Sketerytės
gimimo įrašas: 1868 m. rugsėjo 29
dieną gimė evangelikų reformatų
valstiečių iš Nerekonių kaimo Ado-
mo Sketerio, Dovydo s. ir Marijos
Jodinskaitės-Sketerienės duktė. Įrašų
pilnumas ir tikslumas – pagarbos ir
pasaulį atėjusiam liudijimas. Išsa-
mus ir didžiai pagarbus Konstancijos
ir Jono Jablonskių Santuokos įrašas
(p. 237). Visą, kas svarbiausia, suži-
nai: į sužadėtuves atvykusių jauniki-
o ir jaunosios luomą, rangą ir amatą,
vardus ir tėvavardžius, jų tėvų gimimo
datą ir vietą. Žinai jų religinius
įsitikinimus, tarsi matai viengungio
ir panelės gautus leidimus tuoktis,
užsākų paskelbimą, santuokos laiką
ir vietą – Švobiškio evangelikų re-
formatų bažnyčioje 1890 m. liepos
24 dieną. Matai net 10 liudininkų
parašus. Tai bent, kaip šiandien daug
kas pasakytų, santuokos įforminimo
tikslumas, etika ir estetika, tuometinio
čia ir dabar prasmė... Ir iš archyvų
dokumentų yra ko pasimokyti. Kaip
ir iš nubraižytų Jablonskių ir Skete-
rių šeimų genealoginių medžių (p.
230–231), kuriuose nebent gali pa-
sigesti ir „antrosios pusės“ žmonių –
Jablonskių žentų ir marčių, Sofijos
Landsbergytės, Vytauto Landsber-

gio-Žemkalnio, Tado Petkevičiaus
gimimo ir mirties datų.

Vertingas ir labiausiai individua-
lus bei savitas knygos klodas – laiškai,
rašyti Konstancijos ir Jono Jablons-
kių (vyro – žmonai, žmonos – vyrui,
sūnui – sūnui Konstantinui, motinos –
sūnui Konstantinui ir jo šeimai, duk-
teriai Julijai, sūnui Jonui, dukteriai
Onai, sūnų Konstantino ir Jono, duk-
terų Onos ir Julijos, Konstancijos
brolio Adomo Sketerio, dukterėčių
Marytės ir Julijos, mošos Marijos,
sūnėno Vytauto Čepo, draugų ir šeimo-
nos bičiulių – Bronės Gustaitienės,
Marijos Mašiotienės, Sofijos Čiur-
lionienės, Gabrielės Petkevičaitės-
Bitės, Ripsimės Glinskienės ir Ma-
rie Thielemann). Tai atmintis, kuri
puikiai perteikia Jablonskių (tėvų!)
bendravimo, santykių su vaikais, gim-
inėmis ir bičuliais draugiškumą ir
nuoširdumą. Iš laiškų paimant bent
po kruopelytę to, kas vertingiausia,
galima sukompoti puikią Jablons-
kių šeimos mozaiką. Tokių kūrybiškų
šios šeimos interpretacijų galėtų būti
keliolika. Vienas tikrai perspektyvus
bandymas jau pateiktas. Tai knygos
sudarytojos E. Griciuvienės studija
Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima.
Galima būtų polemizuoti: ar įmana-
ma iš Jono Jablonskio laiškų spręsti
apie kalbininko požiūrį į šeimą. Ma-
nau, galima – tokie prasmingi laiškų
kreipiniai, įrodinėjimai ir užuominos.
Kreipdamasis į Konstantiną „Vai-
keli!“ (rečiau – „Mylimasis“), tėvas
– pagarbus ir gero jam linkintis, o
kartu raginantis ir priedermes vyk-
dyti, nesutežti (kiek daug reiškia tėvo
raginimas sūnui „atsimink!“). Ir vis
laiškuose dalykiškai kalbėjimas apie
reikalus (verčiamas knygas, rašomus
kalbos darbus, leidžiamus raštus),
rūpestis, kad gimtoji kalba skambėtų
skambėtų, būtų lengva, graži ir su-
prantama.

Neapkenčia laiškuose Kons-
tantinui pasirašantis „Tėvas“ (kit-
ur – *Tavo tėvas* arba *Jūsų tėvas*)
berekalingo vargo, kuris sunaikina
žmogų, iščiulpia iš jo per daug
reikalingos gyvenimui energijos
(p. 116). Tikroji gyvenimo prasmė –
būti pareigos žmogumi, dirbti lietu-
vybei, leisti gražiai parašytas knygas,
kad žmonės turėtų ką gera pasiskai-
tyti. Jablonskiui gyventi senuoju arba
įprastiniu gyvenimu – tai taisyti ir ge-
rinti rašybos dalykus. Užtat Jablons-
kių namuose, kur visada daug žmo-
nių, visi vaikšto tarsi ant kojų pirštų
galų ir kalba pašnibždomis: tėvas tai
darbo kambary, prie stalo, apkrauto
knygomis ir rankraščiais. Tėvas dirba
(kitiems – alina sveikata!). Tik taip
gyvenant galima realizuoti principą:
vaikus geriausiai auklėja pačių tėvų
darna ir vienybė, jų meilė, pagarba,
atsakomybė ir pasiaukojimas. Tėvo
laiškai liudija, kaip šeimoje svarbu
visus aprūpinti prasmingu darbu,
derinti griežtumą ir švelnumą, pavyzdį
ir įtikinėjimą. Ir niekad geri tėvai
tiesmukai neįvardija (nesididžiuoja
išoriškai) savo nuopelnų šeimai. Mat
tie nuopelnai redukuojami į vaikų
daromą pažangą, stovėjimą gerame
gyvenimo kelyje. Jie apsergėti nuo visų
dorovinių paklydimų ir todėl iš tvirto
kelio negali išklstyti.

Dar norj gyvenantys tėvai įvei-
kia šeimoje kilusius auklėjimo sun-
kumus. Tėvo veiklos sritis – šeimos
pragyvenimas, būstas, vasarojimas,

vaikų išleidimas mokyti, draugystė
su kitais.

Tėvas jaučiasi įsipareigojęs šei-
mai, prisiėmęs didelę atsakomybės
naštą. Kas aišku (už vyro moteris
turi jaustis kaip už mūro!), netenka
kitiems deklaruoti, juolab įrodinėti.
Knygoje tik vieną kartą užfiksuota:
„Rūpėjo man ji su vaikais. Man žuvus,
visi paliktų be duonos ir mokslo“ (iš
Petro Šniukštos atsiminimų, p. 45).
Jonas Jablonskis tokius žodžius ištarė
patekęs į ekstremalią situaciją, kada,
pasiplaukiuojant laivu jūroje, kilo di-
delis vėjas ir katastrofos grėsmė.

Atsiminimuose apie Joną ir Kons-
tanciją Jablonskius minima (itin reti
pastebėjimai), kokia gi buvo jūdvių
šeima. Tiesiogiai apie tai užsimena tik
F. Norkuvienė: „Jablonskių šeimoje
tėvų ir vaikų santykiai buvo labai
gražūs. Šeima nesisivaikė poniškumo,
neketė tuščios diduomenės, nemėgo
pobūvių su alkoholiniais gėrimais“
(p. 49).

Knygos sudarytojai tenka ir kitaip
parašyti: motina su vaikais ir tėvas
(p. 70). Iš tiesų tėvas ilgai būna gim-
nazijoje, o grįžęs namo dirba prie
stalo kitame kambaryje, ilgėsnį ar
trumpesnį laiką gyvena atskirai nuo
šeimos (toks buvo tremtinio gyvenim-
as). Vaikų auginimas ir auklėjimas –
didžiausias Jablonskio žmonos (ma-
mos!) Konstancijos rūpestis.

Net ir tokios nuotraukos, ku-
rioje abu tėvai būtų nusifotografavę
su savo penkiais vaikais, neišliko
(gal jos ir nebuvo?). Išliko vienin-
telė Konstancijos Jablonskienės su
vaikais Panevėžyje 1909 m. daryta
nuotrauka: mažiausias Jonukas ant
mamos kelių, šalia – Onytė, žemiau
mamos sėdi Vytutis, aukščiau prie
jos stovi Kastukas, Jultytė (mama kaip
magnetas traukia vaikus). Toks pri-
minimas lyg savotiškas raginimas –
atidžiai perverskime savo šeimų nuot-
traukų albumus, raskime, kuriose
esame visi – tėvai ir vaikai (dar dau-
giau – tėvai, vaikai ir anūkai).

Visą laiką su savo vaikais
buvo Konstancija Jablonskienė.
Ir tada, kai juos augino, ir tada,
kai išleido mokyti į didžiuosius
miestus. Geriausi liudytojai –
laiškai: mamos – vaikams (mielam
Kastyčiui, Juličiukei, Jonučiu-
kui, Onučiu-kei). Kažkodėl knygoje
neįdėta mamos laiškų (gal jų nebuvo
rašyta?) Vytutiui. Tie laiškai, pradėti
rašyti 1902 m. rudenį, tikrai iškalbin-
gi. Kad ir laiškas mielam vaikučiui
Konstantinui (kituose – Kastyčiui,
Kastuliukui, Kastuliui, Kastulyčiui).
Jie liudija mamos nuolatinį (ir didį)
rūpestį, kad jos sūnus būtų sveikas,
pavalgęs ir linksmas. Laiškus mama
dažniausiai rašo naktį, kai visi sumigę
ir juos baigia esant situacijai kaip ir
tąkart: „Jonai prabudo, verkia, šaukia
mane.“ (p. 79). Tuose laiškuose gau-
su įvairių šeimos gyvenimo detalių:
kaip Jonytis, paslydęs virtuvėje, griu-
vo aukštiekninkas į katilą, nusiplitė
visą užpakalį, o dabar visą laiką guli
kniūbsčias, ant rankelių pasirėmęs,
kaip tėtė nuo darbų pasijuto pervar-
gęs ir negali užmigti, kaip į Brestą iš
Lietuvos prisiuntė per daug obuolių
ir bereikalingų pašto išlaidų jų šeimai
pridarė, kaip Jultytė ir Onikė moko
prancūzaitė... Parašiusi ilgą laišką,
mama (dažniausiai pasirašanti *Tavo
mama*) stabteli: „Užteks tuo tarpu.
Akis tiek skauda, vaikai sako esą labai

raudonos“ (p. 82). Taip bėga mamos dienos...

Jos rūpesčiai priklauso nuo atliekamų vaidmenų: pirma – motinos, po to – bobutės. Tenka pastebėti, kad knygoje, o ypač atsiminimuose, pirmumas tenka bobutei. Mat labiausiai bobutę prisimena anūkai: įtaigūs Rimutės Jablonskytės-Rimantienės atsiminimai apie giliai tikinčią evangelikę, dovanojančią anūksams brangiausias relikvijas (sužadėtuvių žiedelį su įrašu *Jonas 1980*), atvežančią lauktuvių ir visus apdalijančią prikepta pyragais, šypsena ir gražiu žodžiu. Tarp visų kitų atsiminimų išskirtiniai Jablonskių tarnaitės (Revelio periodas) M. Posfergelytės-Vanagienės (rašyti 1921 m. gruodžio 9 d.). Jų namuose (Posfergelių – *aut. past.*) „buvo labai vargingas gyvenimas“. Ponia Konstancija tai patėmijo ir ją priglaudė lietuvių šeimoje. Pasak tarnaitės, ponia tokia maloni, kad tarnaitė iš laimės apsvaigsta. Iš tiesų Jablonskienė buvo turėjusi dvasinę galią visus, kurie ją supa, daryti laimingus. Vis dėl jos tolerancijos, draugiškumo ir švelnumo, gražios lietuvių kalbos svetimame krašte.

Atskiro akcento tikrai vertas Konstancijos Jablonskienės domėjimasis lietuvių kalbos reikalu. Visą, ką jos vyras rengė, žinojo, ir gebėjo laiškuose sūnams ir dukterims painformuoti. Būta tikros lietuvių rašomosios kalbos puoselėtojo pagalbinkės.

Kadangi knygoje motinos ir bobutės atliekami vaidmenys plačiai ir su polėkiu aprašyti, nejučia dingteli mintis, o gal galėjo lygiai taip pat būti charakterizuoti ir dar ankstesni – sužadėtinės ir būsimos žmonos (ir visą laik – žmonos!) vaidmenys. Tie keli laiški – Jono Jablonskio – žmonai ir Konstancijos – vyrui – iš tiesų nedaug ką pasako. Net nesužinai, kaip vyras kreipdavęs į žmoną. Laiškai labiau perteikia vyro ir žmonos santūrumą: „Pinigus gavau – aciū. Tik tuo tarpu. Konstancija.“ Tik iš potekstės tenka spėti.

Būta kur kas subtilesnių jausmų. Gal tai primena Jono Jablonskio antrame laiške kriptonimas „Skr-nė-ilgakasė“, skirtas tik žmonai?

Kai užverti knygą *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima* (bent kuriam laikui), ilgai nepaliauji medituoti. Tokia įtaigi jos idėja! Pagaliau turime puikią knygą apie lietuvių inteligentą, tautos šulo, šeimą. Tai savotiška vitališkumo ir dvasinės atgaivos oazė šiais visuotinio susvetimėjimo laikais. Šios knygos kur kas didesnė vertė ir prasmė negu jos tik švietėjiška paskirtis – supažindinti su lietuvių kalbos sąžinės Jono Jablonskio ir sutikusios visą gyvenimą drauge su juo dalintis vargais ir džiaugsmiais Konstancijos Sketerytės-Jablonskienės šeima. Tekste ir potekstėje vis raginantis įsąkumimas: dėk žmonių likimą prie likimo, sugretink kitų ir savo nusiteikimus. Jei taip gali, tai jau žinai, kas buvo ir lieka teisus.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. *Mokslo Lietuva* vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraščioje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia minėtą projektą.

Vytautas Didysis atėjęs į Marijampolę

Vytauto Didžiojo kelias į Marijampolę prasidėjęs 1930 m. pasibaigė šiemet

■ Atkelta iš 1 p.

Birštone, tiesa, įsteigė Vytauto Didžiojo ordiną. Kernavės klebonas monsinjoras Česlovas Krivaitis paminklą Vytautui pastatė Kernavėje. Tiesa, dar yra iš medžio išskobtas Ipolito Užkurnio Vytautas Trakuose, Karaimų saloje – ši paminklą pastatė Vilniaus Vytautų klubas. Ar visu šiuo įdirbiu per 20 nepriklausomos Lietuvos metų galime didžiuotis, paliekame spręsti skaitytojui.

Kai snaudžia valstybė

Kai pasyvi arba išvis nieko nedaro valstybė, iniciatyvos imasi piliečiai – tuštumos nemėgsta ne tik gamta. Jeigu pirmo kelyje pasitaikiusio marijampoliečio paklaustume, kiek laiko buvo puoselėjama idėja Marijampolę papuošti Vytauto Didžiojo paminklu, išgirstume įvairių atsakymų.

Kol lūkuriavome Marijampolės Vytauto Didžiojo parke, prieš prasidedant paminklo Vytautui Didžiajam atidengimo iškilimams, spėjau susipažinti su Vytautu Griniumi, Lietuvos prezidento Kazio Griniaus memorialinio muziejaus Marijampolėje direktoriumi. Pasak

Griausmauvaldys Tomas Vaisieta prabilo kunigaikščio balsu

V. Griniaus, marijampoliečiai paminklą Vytautui Didžiajam buvo pasiūvę pastatyti dar minint Lietuvos valdovo 500-ąsias mirties metines, jubiliejiniais Vytauto Didžiojo metais.

Vieta turėjo būti pati prestižiškiausia – Karališkasis sodas miesto centre. Jis įkurtas 1870 m. rusų kariškių šeimoms, o 1930 m., kai buvo minimos Vytauto Didžiojo 500-osios mirties metinės, sodas ir šalia esanti Varšuvos gatvė pervadinti Vytauto vardu. Mergaitės pasodino 500 liepaičių kelyje vedančiame Kauno link, o berniukai – 500 berželių. Paminklui pradėtos rinkti lėšos, tačiau kilnią idėją įgyvendinti sutrukdė prasidėjęs karas. Išliko tik Senosiose Meškučių kapinėse dar 1930 m. Vytautui Didžiajam pastatytas paminklas, bet marijampoliečiams to buvo maža.

Nepriklausomybės metais Vytauto Ulecko ir Vytauto Mardosos iniciatyva nuspręsta paminklą Vytautui Didžiajam pastatyti Marijampolėje, taigi atlikti tai, ko nepavyko padaryti prieš karą. Susitarta su skulptoriumi Juliumi Narušiu, kad jis projektą įgyvendins 2005 metais, bet sumanymo įgyvendinti nepavyko, iškilus ginčams savivaldybėje, didėjant infliacijai. Apsispręsta paminklą užbaigti

2009 metais, ir jis buvo beveik baigtas, tiesa, ne vasarą, kaip norėta, bet rudenį. Vis dėlto atidengimo iškilimams buvo nukeltos į 2010-ųjų gegužės mėnesį. Mat praėjusiais metais Marijampolėje ir taip

Skulptorių Julijū Narušį sveikina jo kūrybos gerbėja

buvo atidengti net du iškilus paminklai. Pavasarį Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio bendrosios paramos logistikos bataljono teritorijoje atidengtas atkurta paminklas Ldk Vyteniui. Šį neišlikusį paminklą 1938 m. pastatė dailininkas ir skulptorius Gabrielius Staniulis, nuo 1936 m. tarnavęs Marijampolėje stovėjusiam 9-ajame pėstininkų pulke. Deja, karo metais paminklas neišliko, o Vytenio skulptūrą iš granito nukalė pagal išlikusias nuotraukas skulptorius Julius Narušis. Pažymėtinas ir Ldk Vytenio bendrosios paramos logistikos bataljono karių ir įvairių visuomeninių organizacijų indėlis į tai, kad šis paminklas buvo atkurtas.

2009 m. rugsėjo pradžioje Marijampolėje, J. Basanavičiaus aikštėje, atidengtas paminklas *Kalbai ir Tautai* (skulptorius Kęstutis Balčiūnas). Paminklas išties didingas ir iškalbingas, apskritai tai bene vienintelis pasaulyje paminklas tautos kalbai. Tai, kad marijampoliečiai

šį sumanymą iškėlė ir įgyvendino, gali būti laikoma miesto ir miesto gyventojų žygdarbiu. Sūduva ne žodžiais, o darbais patvirtino savo kaip bendrinės lietuvių kalbos ištakų krašto statusą.

Lygia greta statant paminklą *Kalbai ir Tautai* vyko ir Vytauto Didžiojo paminklo kūrimo darbai Mokolų kaime, kur yra skulptoriaus J. Narušio dirbtuvės. 110 tūkst. litų paminklui skyrė Marijampolės savivaldybė, kuriai vadovauja meras Vidmantas Brazys. Antra tiek lėšų surinko privatūs aukotojai.

Praėjusį rudenį šis paminklas buvo pastatytas, tačiau jo atidengimo iškilimams atidėtos. Teisingas sprendimas, nes šiais metais minime Žalgirio mūšio didžiosios pergalės 600-ąsias metines, o Ldk Vytautas su savo pusbroliu Lenkijos karaliumi Jogaila ir buvo svarbiausi šios pergalės autoriai. Ir dar vienas labai svarbus niuansas: Vytauto dėka Lietuvai sugrąžinta kryžiuočių užkariautoji Sūduva. Jeigu to nebūtų pavykę padaryti, šiandien marijampoliečiai kalbėtų kita kalba ir veikiausiai statytų paminklus suvorovams ir kutozovams kaip „Kaliningradskaja oblastj“ gyventojai.

Apie visa tai bent kartsykiaus reikėtų pamąstyti, o ypač tada, kai prasideda ginčai kone dėl kiekvieno statomo pa-

Gedimino Žemlicko nuotraukos

minklo, kai skaičiuojami grašiai, kuriuos būtų galima nukreipti kitoms reikmėms, gal ir svarbioms, bet iš esmės vienadieniems.

Sunkus paminklo kelias

Paminklo Vytautui Didžiajam Marijampolėje idėją iškėlė ir įgyvendino Lietuvos Vytautų klubo Marijampolės skyrius (vadovas Vytautas Narušis) ir Marijampoliečių bendrija (pirmininkas Vytautas Gaulia).

Bene prieš dešimtmetį po nakties ant Vinco Mickevičiaus-Kapsuko paminklo pamatų atsirado akmuo su užrašu: „Čia bus pastatytas paminklas Vytautui Didžiajam ir Sūduviams, žuvusiems už Lietuvą“. Ir parašas – „Sūduvos Vytautas“.

Kilo nemažas triukšmas, Teritorijų planavimo ir statybų inspekcija reikalavo „nelegalų“ akmenį pašalinti. Kai ką

■ Nukelta į 16 p.

Vartokime įvardžiuotines formas!

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

Per LR ir LTV nuolat girdime neįvardžiuotinių būvardžių formas, pvz.: *Šventų Jonų bažnyčia*, *šventas Juozapas*, *šventas Kazimieras*, *šventas Tėvas* (popiežius) lenk. *Ojciec święty* „*Słownik języka polskiego*“, 1966 (toliau SJP), t. 8, p. 1362; *šventas raštas* lenk. *Pismo święte* SJP, 1966, t. 8, p. 1362; *šventa Teresė*; *mobilus ryšys*, *mobilus telefonas* (*būsi saugus su mobiliu telefonu*), *vieša informacija*, *aukšti mokslai*, neįvardžiuotinių dalyvių formas, pvz.: *nekilnojamas turtas*, *gyvenami namai*, *baudžiama atsakomybė*, *baudžiamas kodeksas*, *kompensuojami vaistai*, ir neįvardžiuotinių kelintinių skaitvardžių formas, pvz.: *antras pasaulinis karas* – lenk. *druga wojna światowa* „Lietuvių–lenkų kalbų žodynas“, 1991 (toliau LLKŽ), p. 199, ir t. t.

Pagal reikšmę ir morfologinius požymius skiriami kokybiniai ir santykiniai būvardžiai. Kokybiniai būvardžiai turi savitas reikšmes ir patys rodo daikto ar reiškinio ypatybę, pvz.: *senas*, *-a*, *tamsus*, *-si*. Be to, jie dar laipsniuojami, pvz.: *senas*, *-a*, *senesnis*, *-ė*, *seniausias*, *-ia*. Visi kokybiniai būvardžiai gali turėti įvardžiuotines formas, pvz.: *senasis*, *-oji*, *senesnysis*, *-oji seniausiasis*, *-oji*. Santykiniai būvardžiai yra kokybinių būvardžių vediniai – priesaginiai, pvz.: *senokas*, *-a*, priešdėliniai, pvz.: *apysenis*, *-ė*, ir sudurtiniai, pvz.: *pusalkanis*, *-ė*, *miršgyvis*, *-ė*. Jie nelaiipsniuojami ir įvardžiuotinių formų neturi.

Mes aptarsime tik kokybinių būvardžių, dalyvių ir kelintinių skaitvardžių vartotinas įvardžiuotines formas ir, reikalui esant, neįvardžiuotines.

Neįvardžiuotinę formą *šventas*, *-a* tradiciškai vartojame reikšdami kilnų tikslą, pvz.: *šventas kerštas*, *šventa priedermė* lenk. *święty obowiązek* SJP, 1966, t. 8, p. 1363; kalbėdami apie iš pagarbos neliečiamą objektą, pvz.: *šventa žemė* lenk. *Święta ziemia*, bet lietuviškai turime ir *Šventoji Žemė* (Palestina) „Krikščioniškosios ikonografijos žodynas“, 1997 (toliau KIŽ), p. 189; lenkiškai ji reiškia inversija (pakeista žodžių tvarka) – *Ziemia święta* SJP, 1966, t. 8, p. 1362; *šventas miškas* lenk. *święty gaj* SJP, 1966, t. 8, p. 1362; kai kalbame apie nenuneigiamus dalykus, pvz.: *šventa neliečiamybės teisė*, taip pat kalbėdami apie dorą žmogų, pvz.: *Jonas šventas* – *paguldė galvą už tėvynę*; *šventas žmogus* (toks, kuriam nieko negalima prikišti) lenk. *święty człowiek* SJP, 1966, t. 8, p. 1362.

Iš krikščioniškosios leksikos¹ tik *Kalėdos*, *Velykos* ir *Kūčios* vartojamos be žodžio *šventas*. Priežastis, tikriausiai, ta, kad lenkiškai šios šventės vadinamos visai kitaip ir be žodžio *święty* atitinkamų formų: *Kalėdos* lenk. *Boże Narodzenie*

SJP, 1958, t. 1, p. 621; *Velykos* lenk. *Wielkanoc* SJP, 1967, t. 9, p. 1029; *Kūčios* lenk. *Wigilia (Bożego Narodzenia)* SJP, 1967, t. 9, p. 1093.

Kalėdos „Visuotinė lietuvių enciklopedija“, 2006 (toliau VLE), t. IX, p. 185, „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“, 2000 (toliau DŽ), p. 277, ir vėlesni jo leidimai; *Kalėdos*, *Kalėdomi* „Zielos šnektos žodynas“, 1998 (toliau ZŠŽ), p. 259; „Druskininkų tarmės žodynas“, 1988 (toliau DTŽ), p. 133; „Lazūnų tarmės žodynas“, 1985 (toliau LTŽ), p. 103; *per Kalėdās* Frydrichas Kuršaitis (Friedrich Kurschat) „Beiträge zur Kunde der littauischen Sprache“, 1849, p. 153; *ateina Kalėdos* „Patarlės ir priežodžiai“, 1958, p. 57; **Kalėdos** „Religijotyro žodynas“, 1991 (toliau RŽ), p. 174, *Kalėdos riebios* Šatės (Skuodo r.), *pirm Kalėdų* Mikalojaus Daukšos „Postilla Catholica“, 1599 (toliau DP), p. 30; *Kalėdų šventė* Kristijono Gotlybo Milkaus (Christian Gottlieb Mielcke) rankraštis žodynas, p. 123; *apie Kalėdas* Jonas Jablonskis (šaltinis nežinomas); **Kalėdos** „Lietuvių kalbos žodynas“, 1959 (toliau LKŽ), t. V, p. 130.

Velykos Leopoldas Geitleris „Litauische Studien“, 1875, p. 24; Frydrichas Kuršaitis (Friedrich Kurschat) „Littauisch-deutsches Wörterbuch“, 1883; Antanas Juška „Lietuviškos dainos“, 1880–1882, 322 daina; DŽ, 2000, p. 920, ir vėlesni jo leidimai; LTŽ, 1985, p. 282; ZŠŽ, 1998, p. 752; DTŽ, 1988, p. 449; Salos (Rokiškio r.), Gegrėnai (Plungės r.); Velykų Daugėliškis (Ignalinos r.), Baisogala (Radviliškio r.), Pelesa (Varanovo r.), Veliuona (Jurbarko r.); *Velykoms* Telšiai; *Velykomi* Kapčiamiestis (Lazdijų r.), *Velykos* Kupiškis; *Velykas* Endriejavas (Klaipėdos r.), Miežiškiai (Panevėžio r.); *Velykos[e]* Suginčiai (Molėtų r.), *Velykose* Paberžė (Vilniaus r.); *Velykos* „Lietuvių tautosakos rankraštynas (Šiauliai)“; *Velykų* „Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft“, 1883–1912, t. V, p. 200; Prienai; *Velykas* Martynas Mažvydas, „Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams“ (parengė Jurgis Gerullis, 1922, p. 243); Leipalingis (Lazdijų r.), „Lietuvių tautosakos rankraštynas (Aukštadvaris)“.

Kūčios DŽ, 2000, p. 338, ir vėlesni jo leidimai; LKŽ, 1962, t. VI, p. 758; DTŽ, 1988, p. 173; VLE, 2007, t. XI, p. 188; **Kūčios** RŽ, 1991, p. 298; *Kūčių*² VLE, 2006, t. IX, p. 185; **Kūčią** ZŠŽ, 1998, p. 322; LTŽ, 1985, 132.

Neįvardžiuotinis būvardis *šventų* pridodamas prie *Kalėdų* ir *Velykų* tik sveikinimuose: *sveiki sulaukę šventų Kalėdų*; *sveiki sulaukę šventų Velykų* Maksas Nydermanas (Max Niedermann) „Lietuvių rašomosios kalbos žodynas“, 1932–1968, ir labai retai – *šventųjų*: *sveikinu visus, sulaukusius šventųjų Kalėdų* „Liturginis maldynas“, 1968 (toliau LM), p. 169. Laikantis

tradicijų, šiuo atveju įvardžiuotinio būvardžio šventųjų nereikėtų vartoti, vartokime *šventų*.

Vieni šaltiniai *Mišias*, kaip *Kalėdas*, *Velykas* ir *Kūčias*, vartoja be būvardžio *šventas*, pvz.: **Mišios** „Tarptautinių žodžių žodynas“, 1936 (toliau TŽŽ), p. 641; VLE, 2009, t. XV, p. 229–230; KIŽ, 1997, p. 207; LKŽ, 1970, t. 8, p. 287; LLKŽ, 1991, p. 260; **Mišios** RŽ, 1991, p. 253; *Mišių* – maldaknygė „Viešpaties Angelas“, 1942 (toliau VA), p. 105, 284; *per Mišias* VLE, 2006, t. IX, p. 185; **Mišiā**³ ZŠŽ, 1998, p. 411. Kiti šaltiniai vienur prie *Mišių* rašo *šventas*, kitur – ne, pvz.: DŽ, 2000, p. 824, lizde **šveñtas**, *-ā* – *šventos Mišios*, o lizde **Mišios** būvardžio *šventos* nėra; maldaknygės: „Dieve, myliu Tave (toliau DmT), 1991, p. 138, rašo *šventų Mišių*, p. 137 – *prieš Mišias*; LM, 1968, p. 102 – *šventų Mišių*, o p. 103 – *Mišios*; „Mažas Naujas Aukso Altorius“, 1924 (toliau MNA), p. 33 – *per Mišias šventas*, o p. 34 – *Mišių maldos*.

Beje, niekaip nepateisinamas junginys *šventas vanduo*, *šventu vandeniu* ar *šventu aliejumi* lenk. vard. *Olej święty* SJP, 1966, t. 8, p. 1362. Konstantinas Sirvydas „Dictionarium trium linguarum“, apie 1620 (toliau SD), p. 358, duoda *švęstas vanduo*; DP, 1599, p. 458 – *švęstu vandenimi*; „Lietuvos sakralinės dailės katalogas“, 1996 (toliau LSDK), p. 198 – *du indeliai švęstiems aliejams*, o P. Ruigys (Philipp Ruhig) „Deutsch – Littauisches Lexicon“, 1747, p. 400, ir Kristijonas Gotlybas Milkus (Christian Gottlieb Mielcke) „Littauisch-deutsches Wörter – Buch“, 1800, p. 539, duoda *šventytas vanduo* (tarminė forma žodžio *šventintas*), lenk. *woda święcona* SJP, 1967, p. 1197. Derėtų vartoti *šventintas vanduo*, kaip rekomenduoja DŽ, 2000, p. 824, ir kiti jo leidimai vksm. *šventinti* lizde.

Bus daugiau

¹ *Kalėdos*, *Velykos*, *Kūčios*, *Mišios* vienuose čia pateiktuose šaltiniuose rašomos didžiąja raide, kituose – mažąja; šiame straipsnyje visus juos rašome didžiąja raide.

² **Kūčią**. M. Fasmeris (M. Фасмер) „Этимологический словарь русского языка“, 1967, t. II, p. 435, šį žodį sieja su slavų kalbomis – ukr. *кутя*, bltr. *куця*, sen. rus. *кутья*. SJP, 1964, t. 3, p. 1325, duoda *kutia* lenk. psn. *Kalėdų išvakarių vakariene Rusijoje*. Ernestas Frenkelis (Ernst Fraenkel) „Litauisches etymologisches Wörterbuch“, 1962, t. 1, p. 304, aiškina taip: „**kūčios** lenk. *kucia* (*kutia*), latv. *kuķes*, *kuoķes*...“

³ **Mišiā** vns., iš lenkų kalbos *msza* vns., vartojama be būvardžio *święta* LLKŽ, 1991, p. 260; DLLKŽ, 2003, t. 1, p. 426; SJP, 1963, t. 4, p. 891, duoda *nastąpiła msza* liet. *Mišios prasidėjo*; *ksiądz wyszedł ze mszą* liet. *kunigas išėjo laikyti Mišių*.

„Technoramose“ robotus nurungė žaidimas „Eko-miestas“

Rektoriaus prizas už mokomąjį internetinį strateginį žaidimą „Eko-miestas“ buvo įteiktas KTU Informatikos fakulteto studentams Mantui Kavaliauskui, Mantui Radvilai ir Arvydai Burduliiui

Gegužės 4 d. Kauno technologijos universitete (KTU) duris atvėrė tradicinė jaunųjų mokslininkų darbų paroda – konkursas *Technorama 2010*.

Kaip ir kasmet, skirtingų sričių studentai pristatė mokslinius išradimus, kurie gali būti pritaikyti praktiškai. Šiemet parodoje jų buvo net 61, daugiausia – telekomunikacijų, elektronikos, valdymo inžinerijos ir informacinių technologijų sričių darbų. Tarp jų visa grupė robotų, inovacijų, skirtų žmogaus sveikatos priežiūrai, mokomųjų žaidimų: medicams ir medicinos mokslų studentams skirtas *MedGame*, visiems gyventojams internetu pasiekiamas ir ekologiškai mąstyti skatinantis *Eko-miestas*, internetinis mokslinės fantastikos žanro naršyklinis žaidimas *Nebula 44* ir kiti.

Anot parodos *Technorama* organizatorės KTU Inovacijų skyriaus vedėjos doc. Violetos Kaunelienės, šiemet buvo ypač daug gerų darbų, todėl nuspręsta padidinti laimėtojų skaičių.

Rektoriaus prizą (1 500 Lt) pelnė

Informatikos fakulteto studentų trio (Mantas Kavaliauskas, Mantas Radvila ir Arvydas Burdulius) už mokomąjį internetinį strateginį žaidimą *Eko-miestas*. Realaus laiko kompiuterių sistemų centro įsteigta nominacija *Plačiausiai versle pritaikomas darbas* atiteko Laimonui Bartušiiui už darbą *Virtualus instrumentas otoakustinės emisijos signalams registruoti*, o inovatyviausiu pripažintas Edgardo Vaštako darbas *Lazerinis kampinio enkoderio žymių disko kokybės kontrolės įrenginys*.

„Vienas mokslininkas yra pasakęs, kad jei universitetuose būtų bent 15 proc. tokių studentų, kokius šiandien matome pristatančius savo išradimus, Lietuvoje krizės nebūtų“, – įteikdama apdovanojimus šmaikštavo parodos *Technorama* organizatorė doc. V. Kaunelienė ir pridūrė, kad didžioji dalis *Technoramose* pristatomų sprendimų jau yra diegiami verslo įmonėse. Nemažai ankstesnėse parodose eksponuotų darbų vėliau buvo įvertinti šalies mastu.

Parengta pagal KTU informaciją

Darius Širvinskas ir Ignas Martišius pristato aplinkos stebėjimo robotą

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

Mokslo,
inovacijų
ir technologijų
agentūra

JRC
EUROPEAN COMMISSION

Vykdomas projektas – tyrėjų, mokslo ir studijų, ekspertinių ir koordinavimo institucijų darbuotojų kompetencijai tobulinti

Europos politikoje moksliniai tyrimai ir inovacijos suvokiami kaip priemonė įveikti dabarties iššūkius. Sparčių technologinių pokyčių ir pasaulinės konkurencijos epochoje nuo mokslinių tyrimų, naujų technologijų ir inovacijų priklauso darbo našumas ir ekonomikos plėtra, geresnė gyvenimo kokybė. Lietuvos mokslininkai, viešosios ir valstybinės institucijos, dalyvaudamos ES tarptautinių mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros (MTTP) programų projektuose, turi galimybę ne tik gauti finansinę paramą numatyti veiksnius, bet ir įgyti žinių, dalytis patirtimi su kitų šalių kolegais, susipažinti su naujais darbo metodais, įgyti projekto darbo patirties, naujų ryšių, naudotis Europos mokslinių tyrimų infrastruktūra.

Atsižvelgiant į vis didėjančią konkurenciją ES mokslinių tyrimų erdvėje ir vis dar nepakankamus Lietuvos tyrimų ryšius su kitų šalių tyrėjais, nedidelę dalies tyrėjų ir ekspertinių institucijų darbuotojų dalyvavimo tarptautiniuose projektuose patirtį, nepakankamus gebėjimus rengti ir administruoti projektus bei tai, kad tik nedidelė dalis tyrėjų dalyvauja vertinant tarptautinius projektus, būtina didinti MTTP srities žmogiškųjų išteklių gebėjimus kokybinio ir kiekybinio požiūriu.

Siekdama šio tikslo, Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūra nuo 2009 m. balandžio mėn. vykdo Europos Sąjungos (ES) struktūrinių fondų projektą *Tyrėjų tarptautinės kompetencijos ugdymas* (TYKU) pagal 2007–2013 m. žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto *Tyrėjų gebėjimų stiprinimas* įgyvendinimo priemonę *MTTP kokybė ir ekspertų rengimas*.

Šiuo projektu siekiama ugdyti žmogiškųjų išteklių gebėjimus integruoti į Europos mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros erdvę, t. y. skatinti Lietuvos tyrėjus ir kitų institucijų darbuotojus aktyviai ir kokybiškiau ekspertuoti, rengti ir įgyvendinti tarptautinius mokslinių tyrimų projektus, bendradarbiauti su kitų šalių tikslinėmis grupėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, supažindinti tikslines projekto grupes su tarptautinių mokslinių tyrimų programų aktualiausiomis naujienomis.

Viena iš pagrindinių projekto TYKU veiklų, skirtų mokslininkų ir kitų tyrėjų, mokslo ir studijų, ekspertinių ir koordinavimo institucijų darbuotojų tarptautinei kompetencijai tobulinti – naujos kokybės mokymo modulių parengimas ir išdėstymas. Šiais mokymais siekiama per trumpą laiką ir plačiu mastu pagerinti daugiau nei 200 tikslinių grupių atstovų gebėjimus sėkmingai dalyvauti ES tarptautinėse MTTP programose. Pasitelkiant aukštos kvalifikacijos išorės ekspertus jau buvo suorganizuota 10 mokymų seminarų, kurie apėmė 11 mokymų modulių.

Pirmieji mokymai buvo skirti besiruošiantiems rengti paraiškas ES tarptautinėms MTTP programoms. Mokymai įvyko 2009 m. birželio 19 d. LR Seime, sulaukta 37 dalyvių. Mokymai

Seminaro jauniems mokslininkams „JTC veikla“ metu dalyviai aktyviai domėjosi jau dirbančių JTC institutuose jaunųjų mokslininkų patirtimi

ES tarptautinių MTTP projektų rengimas. Derybų dėl dotacijos sutarties procesas, Tarptautinių mokslinių tyrimų projektų koordinavimo principai ir praktinis seminaras tyrėjams, ketinantiems rengti ES tarptautinį MTTP projektą, įvyko 2009 m. gruodžio 14–18 dienomis. Mokslininkai ir kiti tyrėjai dalyvavo ypač aktyviai – sulaukta 98 dalyvių. Mokymų medžiagą rengė ir mokymus vedė aukštos kvalifikacijos išorės ekspertai iš Danijos inovacijų instituto (Danish Innovation Institute) – Milda Lapkaitė, Charles Lawrence, John Purdy ir Sebastien Allibe. Mokymų sėkmę lėmė jų proaktyvumas – dalyviai ne tik buvo supažindinti su paraiškų rengimo reikalavimais, koordinavimo principais, derybų su Europos Komisija (EK) procesu, bet ir turėjo galimybę dalyvauti praktiniuose užsiėmimuose, susipažinti su įvairių MTTP sektorių (viešojo, privataus ne pelno, verslo) tarptautinio bendradarbiavimo pavyzdžiais.

Atskira projekto mokymų modulių dalis skirta jauniems mokslininkams, kurių dalyvavimą ES MTTP programose būtina skatinti ugdant jų gebėjimus rengti ir administruoti ES tarptautinių MTTP programų projektus. 2010 m. kovo 2 d. buvo suorganizuoti mokymai *7-osios bendrosios programos (BP) specifinė programa ŽMONĖS*, kuriuos vedė EK Vykdomosios mokslinių tyrimų agentūros (REA) atstovai Kaisa Hellevuo ir Klaus-Guenther Barthel. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų doktorantams suteikta žinių apie mobilumo programą

konferencija su vienu iš JTC padalinių Isproje (Italija). Jos metu jaunieji mokslininkai lietuviai, dirbantys JTC Sveikatos ir vartotojų teisių apsaugos (IHCP) ir Piliiečių gynimo ir saugumo (IPSC) institutuose, pasidalijo bendradarbiavimo su JTC patirtimi, pristatė įsidarbinimo procedūras bei darbo sąlygas, atsakinėjo į dalyvių klausimus. Mokymų metu sėkmingo institucinio bendradarbiavimo su JTC patirtimi dalijosi ir kelių Lietuvos institucijų atstovai – Darius Milčius (Lietuvos energetikos institutas), Beata Vilimaitė Šilobritienė ir Vaidotas Uselis (Aplinkos apsaugos agentūra).

Projekto tikslinių grupių ypatingai laukti mokymai *ES tarptautinių MTTP projektų finansinis administravimas* įvyko 2010 m. kovo 18–19 dienomis. Mokymus vedė Suomijos audito kompanijos *Rantalainen Oy IA International* atstovai Ossi Sopen-Luoma ir Maria Vuorinen, turintys ES 6BP projektų finansinio audito vykdymo Lietuvoje patirties. Mokymuose pristatytos BP projektų finansinio administravimo taisyklės, aptarti jų praktinio taikymo aspektai Lietuvoje, todėl šis renginys buvo naudingas mokslininkams ir projektų administratoriams, taip pat BP projektus vykdančių institucijų finansininkams. Dar vieni mokymai, skirti mokslo ir studijų, ekspertinių ir koordinavimo institucijų ekspertams ir darbuotojams buvo surengti 2009 m. gruodžio 10–11 dienomis. Jų metu lektoriai iš Ispanijos Theodoros Stamatiasis ir Carmen Plasencia dėstė itin aktualius intelektines nuosavybės teisių klausimus bei etinius aspektus ES tarptautinėse MTTP programose.

Mokymai *7BP – kaip sėkmingai dalyvauti* įvyko 2010 m. balandžio 12–13 dienomis. Pristatyti ir apžvelgti pagrindiniai aspektai, svarbūs tinkamai ir sėkmingai pasinaudoti 7-osios bendrosios programos bei kitų finansavimo schemų teikiamomis galimybėmis, teisingai identifikuojant atitinkamus kvietimus ir programas, ieškant partnerių, formuojant mokslinio projekto konsorciumą, rengiant paraišką. Mokymuose dalyvavo 50 mokslininkų – 7 BP naujokai. Mokymai *ES tarptautinių MTTP projektų valdymas*

ir administravimas, kuriuose pristatyti projektų mokslinio administravimo samprata ir principai, aptartos projekto fazės ir turinys, projekto planavimas, valdymas ir kontrolė, komandinio darbo pobūdis, projekto komunikacija, tarpkultūriniai klausimai, nagrinėtas rizikų valdymas, įvyko balandžio 14–15 d. Mokymai vyko Vilniuje ir buvo transliuojami vaizdo ryšiu, apjungiant Vilnių, Kauną, Klaipėdą ir Šiaulius į vieną vaizdo konferenciją. Mokymų dalyviai galėjo pasirinkti miestą, kuris jam patogiausias ar artimiausias atvykti ir turėjo galimybę ne tik tiesiogiai stebėti transliaciją, bet ir teikti klausimus, diskutuoti, matyti vaizdą iš visų keturių miestų vienu metu. Ši iniciatyva buvo labai sėkminga, nes mokymuose dalyvavo 100 dalyvių. Abu balandžio mėnesio mokymus vedė Vokietijos įmonės *Steinbeis-Forschungszentrum Technologie-Management Nordost*, konsultuojančios 7BP dalyvavimo bei projektų administravimo klausimais, atstovas Frank Graage.

Šių metų pabaigoje planuojama surengti 3 paskutiniuosius projekto seminarus: *Teisiniai ir finansiniai aspektai 7BP, Tarptautinių programų paraiškų vertinimo patirtis bei Lietuvos dalyvavimas kuriant Europos mokslinių tyrimų erdvę: iššūkiai ir galimybės*. Norintieji dalyvauti mokymuose gali iš anksto užsiregistruoti šiuo adresu: <http://www.tpa.lt/TYKU/registracija.asp>.

Tikimasi, kad TYKU projekte naują gavę tyrėjai ir ekspertai pakels savo kvalifikaciją ir kompetenciją: aktyviau ir sėkmingiau dalyvaus ES tarptautinėse MTTP programose, geriau suvoks paraiškų rengimo, projektų administravimo procesą, igis daugiau žinių apie ES MTTP politiką, reikalingą efektyviam integravimuisi į bendrą ES mokslinių tyrimų erdvę tiek instituciniu, tiek politiniu lygmeniu, pasinaudos galimybėmis įgyti naujos patirties, dirbdami su Europos mokslinių tyrimų infrastruktūra, ateityje plėtos užsimezgusių tarptautinių veiklų iniciatyvas.

Gražina Kriščiukaitienė

TYKU projekto mokymai sulaukė didelio Lietuvos mokslininkų susidomėjimo

Vytautas Didysis atėjo į Marijampolę

■ Atkelta iš 13 p.

erzino, kad iniciatyvos imasi visuomenininkai. Gerai ar blogai taktiškai suveikė – šiuo atveju gal nenagrinėsime, bet tai pamoka ir kitiems Lietuvos miestams, o didžiausia – Vilniaus miestui. Tiesiog nesupratimas, kad Vilniuje ir Trakuose ligi šiol nėra paminklo Vytautui Didžiajam. Pilietiškai nusiteikę Lietuvos tororiai Raižiuose greičiau pastatys Vytautui paminklą, negu lietuviai Lietuvos širdyje Vilniuje.

Nemažai kolizijų sukėlė paminklo vieta pačiame Vytauto Didžiojo parke Marijampolėje. Tinkamiausia vieta būtų parko centre, bet prieš tai reikėjo iškelti toje vietoje einančią šiluminę trasą. Tam reikėjo apie 0,5 mln. litų, o tokių pinigų savivaldybė neturėjo. Kai kam kilo abejonių ir dėl to, kad parko teritorijos žemė priklauso valstybei, o paminklo statybą inicijuoja ir ja rūpinasi visuomeninė organizacija. Nesuskalbėjimo pakako ir tai tęsėsi bene dešimt metų. Per tą laiką Vytauto Didžiojo parke spėta pastatyti paminklą Tauro apygardos partizanams (skulptorius A. Ambraziūnas), o tai neišvengiamai vertė koreguoti ir pačią Vytauto Didžiojo asmenybės įprasminimo parke idėją. Abu šie paminklai turėjo tapti vieninga idėjinio ir meninio Lietuvos didvyrio įprasminimo koncepcija. Deja, šios vienovės įgyvendinti nepavyko – veikiausiai ir nepavyks.

Iš Europos Sąjungos Struktūrinių

fondų Vytauto Didžiojo parko rekonstrukcijai pagaliau skirta apie 16 mln. litų, bet abu paminklai jau stovi. Išėitų, kad prie pastatytų paminklų teks derinti parko rekonstrukcijos darbus, o ne priešingai. Pasigirsta balsų, kad vos atidengtąjį Vytauto Didžiojo paminklą reikėtų perkelti į jam tinkamesnę vietą parko gilumoje. Gal ten ir būtų labiau reprezentatyvi vieta, bet toks blaškymasis erzina miesto visuomenę, kai kam kyla įtarimas, kad vyksta kai kurių nepatenkintųjų ambicijų karas. O kad parkas prašyte prašosi rekonstrukcijos, visiems akivaizdu.

Marijampolė – paminklų miestas

Žodžiu, nėra paminklo, kad jį stant ar pastačius nekiltų ginčų. Jų kyla ir Sūdovos gyventojams, kartais materijos reikmės ima viršų prieš dvasines ir kultūrinės, bet dažniausiai vis dėlto laimi aukštesni siekiai – už tai jums, sūduviai,

dėkinga Lietuva. Visi esame tik žmonės, kartais patiriame ir silpnumo akimirksnių, bet stiprieji, gyvybingieji tautos pradai vis dėlto prasiveržia ir padeda pasirinkti teisingus sprendimus. Štai šios dvasinės sveikatos, kaip ir ausį bei širdį malonančios sūdoviškos kalbos intonacijos juk ir atvažiuojame į šį kraštą patirti. Tai mūsų bendrinės kalbos Meka, kurios vertę kiekvienam lietuviui marijampoliečiai kaip niekas kitas sugeba patvirtinti kone kasmet vis naujais reikšmingais darbais. Nors suvalkiečiai ir taupūs žmonės, bet Lietuvą garsinti sugeba dosniai. O tai svarbiausia, nes istorijoje išlieka tik svarbiausi dalykai.

Gediminas Zemlickas

Marijampoliečių bendruomenės pirmininkas Vytautas Gaulis ir Vytautų klubo Marijampolės skyriaus pirmininkas Vytautas Narušis buvo vieni svarbiausių šio paminklo Vytautui Didžiajam Marijampolėje iniciatorių

Kviečia 100-tomės „Lietuvos valsčių“ serijos autorių tiriamosios ekspedicijos

Tęsdama pradėtus monografijų rengimo darbus, 2010 m. vasarą „Versmės“ leidykla numato surengti 9 ekspedicijas: 1 parengiamąją, 1 archeologinių kasinėjimų ir 7 kompleksines tiriamąsias 100-tomės „Lietuvos valsčių“ serijos autorių ekspedicijas į aprašomas vietas.

Per 10-metį nuo 1999 iki 2008 m. jau esame surengę 62 ekspedicijas (iš jų 12 pakartotinių) į Širvintas, Raguva, Tauragnus, Kazlų Rūdą, Musninkus ir Kernavę bei Čiobiškį, Griškabūdį, Panemunėlį, Kvėdarną ir Laukuva, Seredžių, Rumšiškės (kompleksinė ir pakartotinė ekspedicijos), Papilę, Giedraičius, Kartena, Kriūkų, Pandėlį (kompl. ir pakartotinė), Veprius, Gelgaudiškį, Gelvonus, Kriukus, Žemaičių Naumiestį (kompl. ir pakartotinė), Pašvitinį (kompl. ir pakartotinė), Žeimelį, Plungę, Sintautus, Šilalę, Jiezna, Baisogalą (kompl. ir pakartotinė), Stakliškes, Joniškėlį, Skaudvilę (kompl. ir pakartotinė), Taujėnus, Valkininkus (kompl. ir 2 pakartotinės), Gruzdius, Antalieptę, Endriejavą, Kapčiamiestį, Merkinę, Juodupę ir Onušį (Rokiškio r.), Daugus, Vilkių (kompl. ir pakartotinė), Žagarę (kompl. ir pakartotinė), Kamajus (kompl. ir pakartotinė), Plokščius, Vaiguva (kompl. ir pakartotinė), Pilviškius, Papilį, Obelius ir Kriaunas, Platelius, Balininkus, Panemunį. Šiose ekspedicijose iš viso dalyvavo 1 182 mokslininkai, kraštotyrininkai.

Ekspedicijų tikslas – surinkti papildomos medžiagos, patikslinti turimą medžiagą bei parašyti straipsnius „Versmės“ leidyklos rengiamoms „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoms. Moksliniais pripažinti straipsniai per 3 mėn. nuo įteikimo leidyklai papildomai skelbiami svetainėje www.llt.lt elektroniniame serialiniame leidinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai“.

Ekspedicijų trukmė – dešimt dienų.

Ekspedicijų aprūpinimas

- Ekspedicijų dalyviams, sudariusiems su leidykla straipsnių sukūrimo autorines sutartis, išmokami dienpinigiai, mokami honorarai. Taip pat apmokamos kelionės išlaidos nuvykti į ekspedicijos vietą ir parvykti iš jos, kitos būtinosios veiklos sąnaudos.
- Ekspedicijų dalyviai nemokamai apnakvindinami.
- Ekspedicijų dalyviai aprūpinami diktofonais, kanceliarinėmis medžiagomis, kt. būtinomis priemonėmis ir medžiagomis, pasirūpinama transportu ekspedicijos metu. Ekspedicijose dalyvauja profesionalus fotografas.

Ekspedicijų sąrašas

- 1) **Onušį (Trakų r.) ir jo apylinkes** – 2010 m. birželio 7–16 d. Vadovė Živilė Driskiuvienė, tel. 8 612 09 210 (mob.), 230 4545 (n.); zivile@versme.lt
- 2) **Daujėnus (Pasvalio r.) ir jų apylinkes** – 2010 m. birželio 14–23 d. Vadovas Antanas Šimkūnas, tel. 8 611 63 384 (mob.), 270 1849 (n.); antanas.simkunas@gmail.com
- 3) **Užpalius (Utenos r.) ir jų apylinkes** – 2010 m. birželio 28–liepos 7 d. Vadovas Stanislovas Balčiūnas, tel. 8 699 82 161 (mob.), 241 7219 (n.); lsvyturys@gmail.com
- 4) **Viekšnius (Mažeikių r.) ir jų apylinkes** – 2010 m. liepos 12–21 d. Vadovas dr. Edmundas Levitas, tel. 8 655 14 760 (mob.), (8 37) 73 09 90 (n.); ediventa@yahoo.com
- 5) **Semeliškes (Elektrėnų sav.) ir jų apylinkes** – 2010 m. liepos 19–28 d. Vadovė Daiva Červokienė, tel. 8 686 85 445 (mob.); dcervokiene@gmail.com
- 6) **Žemaičių Kalvariją (Plungės r.) ir jos apylinkes** – 2010 m. liepos 26–rugpjūčio 4 d. Vadovas Edmundas Mickūnas, tel. 8 620 24 962 (mob.), 8 448 41 862 (n.); mickunasedmundas@gmail.com
- 7) **Aukštadvarį (Trakų r.) ir jo apylinkes** – 2010 m. rugpjūčio 2–11 d. Vadovė Ona Gaidamavičiūtė, tel. 8 606 06 392 (mob.); onute.gaidamaviciute@gmail.com
- 8) **Jūžintus (Rokiškio r.) ir jų apylinkes** – 2010 m. rugpjūčio 9–15 d., parengiamoji ekspedicija. Vadovas Venantas Mačiekas, tel. 273 2306 (n.); venantas@versme.lt
- 9) **Jurgionių ir Purvynų kapinytus (senkapius) Aukštadvario (Trakų r.) apylinkėse** – 2010 m. birželio 21–liepos 4 d., archeologinių kasinėjimų ekspedicija. Vadovas dr. Manvydas Vitkūnas, tel. 8 685 26 294; manvydas.vitkunas@gmail.com

Visus besidominčius lokaliniais tyrimais geografus, geologus, biologus, istorikus, archeologus, etnologus, kalbininkus, tautosakininkus, kraštotyrininkus, pedagogus, rašytojus, žurnalistus, kitus žodžio meistrus, „Lietuvos valsčių“ serijai jau rašiusius mokslininkus (o jūs – per 350!), mokslo bendruomenės, aukštųjų mokyklų, institutų atstovus, doktorantus, magistrantus, visus norinčius kažkuo prisidėti

MALONIAI KVIEČIAME DALYVAUTI.

Ekspedicijų dalyvius prašome iš anksto registruotis pas ekspedicijų vadovus.

Ekspedicijų koordinatore Živilė Driskiuvienė, tel. 85 213 0623, 8 698 09 077, zivile@versme.lt.

Pagarbiai, **Petras Jonušas**, „Versmės“ leidyklos vadovas

„Versmės“ leidykla, Geležinkelio g. 6, LT-02100 Vilnius, leidyklos vadovo tel. 8 698 20 707.

Sargyboje

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Laura Bočiarovienė, Gintarė Leščinskaitė
Dizaineris Mindaugas Galkus

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.
Perspaudinanant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.